

FD
2

~~1933-9~~
~~248~~

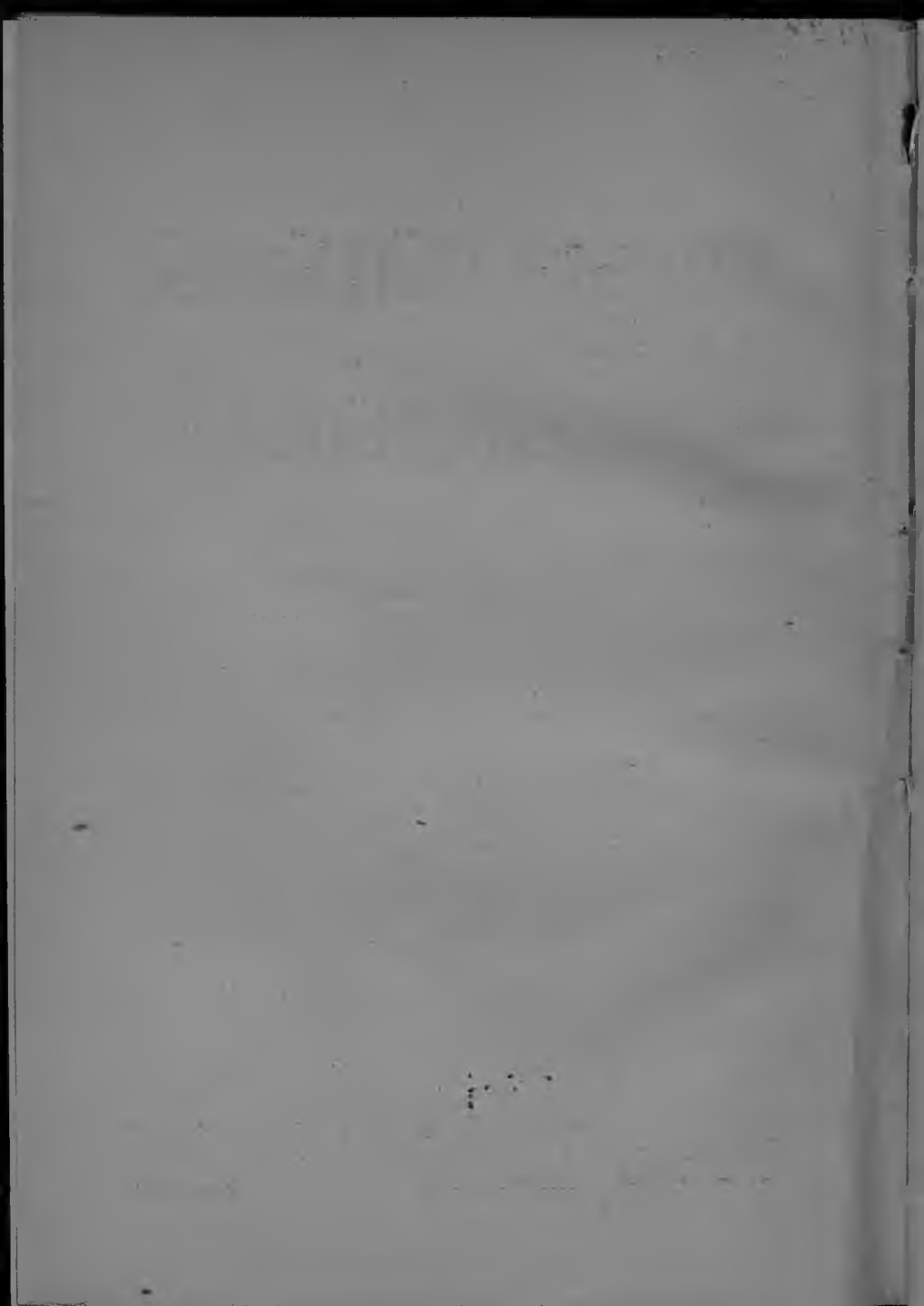
ВОЛЫК КЫТЫМЫ ВÄРЫМ ЙАЖОЭМДЫМÄШ

ТРОИЦКИЙ Ф. А., ПОСТНИКОВ В. А.

208
697

1933

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
КОЛХОЗНОЙ И СОВХОЗНОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ • МОСКВА

~~Н 247~~
248

ТРОИЦКИЙ Ф. А. ПОСТНИКОВ В. А.

Мар. г.
2-563

ВОЛЫК КЫТЫМЫ ВАРЫМ ЙАЖОЭМДЫМАШ

Кытом лыкмэшкы, кытымы да йуктымы варвләм
анчымаш итырайымаш да колыш вольыквлән
капвләм карандымы пашәм организуйымаш

Г. П. Б. в Ялге
Ц. 1933 г.
Ант № 254

Киб № 1354

СЕЛЬХОЗГИЗ 1933 МОСКВА

ТЫҢАЛТЫШВЛА

	Стр.
Сибирски йазвы цэр	7
Йашур цэр	9
Шуран шалдыра вольыкын, төрокок колымы йактэ шок- тышы шоды шүмәш (воспальэньи) цэр	10
Шуран вольыкын чума манмы цэр	11
Сап манмы имньи цэр	12
Эпизоотычэский льимфангоит манмы цэр	14
Шарык цэрвлә	15
Сасна цэрвлә	17
Кытәш лыкмәш йәмдәлымәшвлә	18
Вольыквләм пәрэгымәш дә кытөзывләм йәмдәлымәш	19
Вашталты цэрән кытымь вәрвлә	—
Лывыргы, купан кытым варвлә	21
Шәйргыштышы кытым вәрвлә	22
Пардон атылышты вольык кытымәш	25
Пармывлә	27
Кытымь годым гигиэным тәргымәшвләжы	31
Кытымь годым вольыквләм йуктымәш	33
Кытымь вәрвләштгы вәдым ситәрымәш	35
Итырайымәш дон дьэзинфекци	37
Колышы вольык кәпвләм карандымашым организуйы- маш	44
Вольык кладбишәвләм йштымәш	51

Ответствен. редактор *Цендушев*. Технич. редактор *Ф. Соколова*. Книга сдана в набор 8/1 1933 г. Подписана к печати 10/II 1933 г. Индекс Н- 45 Бм. Схгиз № 3767 Уп. Главлита № Б-27955. Зак. № 50 Тираж 1000 экз. П. л. 31½
Бумага 82×110/80. 17500 тип. знак. в 1 листе.

Вольык урдymашым цилä вэлöцок йажоэмдэн шä-рöмäштö дä пай ситöдöмäшöм пöтäröмäш пäшäm Советски Сöйузыштына партöи дон правитöылствы совхоз дä колхозвлäm организуйымыгач видэн рэшät. Колхозныквлä дон ёшкэдурэш хрäsәнввлән таварлык дä ёшкöмәнöштö кэрäl продуктывлäm когон пуэн кэрдшö вольык урдымы хозäйствам, виätäш манын, кэчöнө ёштэн мимäш пäшäшкыштö пукшымы гишän, анчымы, урдымы, эксплоатаци дä вэтöринари обслужываймы гишän наукин цилä тымдымашыжым пыр-тымыла.

Вольык урдymаш пäшäштö сэк кэрäl ёштöшäшлык пäшäжö вольык кормым ситäröмäш ылэш.— „Кэрäl кормовой базым ёштöдэ, мä вольык урдymаш пäшä шäрöмäшöм рэшэн ана кэрт“ (Йаковльöv).

Таварный вольык урдымы хозäйствам шäрöмäшöн тöнг-тöнälтöш ик сэк кэрäl условижок и кыт мыч-кок вольыкым агрономи шöдöмö стартан пукшымаш ылэш, сэдöндон кормовой базым ёштöмö годым, тэлöм пукшышашлык кормы йämдöлöм гишän вэлэ агыл, кәнöжöм вольык йöктöмäш гишänät шаналташ, кэлэш.

Партöын 16-шы сöездöштö кормы гишän вопрос кымданок шöндöмö ылын, ти вопросым рэшäш тöнг-жöгöцок корнывлä анчыктэн пумы, алыквлäm дä кöтöм вärвлäm йажоэмдöмö гишän айыртэмöнок анчыктымы.

Ылшы алыквлäm дä кöтöм вärвлäm төрлöмäш, кор-мовой програмын айырыдымаш лаштыкшок (чäстäжö) ылэш. Тидö, кыды экономиствлä, живодноводвлä, аг-раномвлä шотлымыдон вольыквлälән кэрäl пэл кор-мыжым пуа. Алыквлäгишänät, кöтöм вärвлäгишänät

мәләннә актывный (пыт кычэн Ыштышашлык) про
грамы кэлэш — Йаковльэв тәг манын.

Мәнмән вольык урдымаш пәшәштѣ, вольыкым кѣ-
тэн урдымаш пиш кого хозайствәннә-экономичэски
значәнһән ылэш. Вольыквләм кѣтѣм вәрѣштѣ кан-
дышмашты, ма йажо вэлжѣ улы?

Ти йадмаш такэш шѣндѣмѣ агыл, кыды, тидѣ
зоотѣхнѣиквлә, вәскитвләштѣшѣ, англиштѣшѣ, Бэль-
гиштѣшѣ дә вәс сәндәлыквләштѣшѣ молочный фәр-
мѣвлән опытвләм ажәдѣн, кәнгѣшѣмәт вольыквләм
пичѣ кӧргѣштѣ пукшән урдаш шүдәт.

Кәнгѣжѣмәт вольыквләм пичѣ кӧргѣштѣ пукшән
урдаш кэлэш маншывлә, Ышкѣмѣштѣн тымдымышты
вәрц, тәнгә попат:

1. Намозы циләок пәрәгәлтэш.

2. Шалгыктымашты ик ладын пукшымаш ылэш, ик
ладышты питатьәльный вәщәствавлә лит, вольык то-
пылоть тәмшѣ ылэш, дә шѣшәр пумашат ик ладын
кәә.

3. Кѣтѣмѣ вәрвләштѣ, кормым вольык цилә кач-
кын ак пѣтәрѣ, тавыкын такәшок йәмәш — ташкалт-
маш кәә.

4. Кѣтѣмѣ вәрвләштѣ вольыквлә шѣрәнок ваш-
талтшы дә вашталтымы цәрвләдон цәрләнәт, шѣнга-
вләэш авырәжѣкәә, и кәчы вашталтмашат (йур, ушты)
худан тѣкнә.

5. Кѣтѣмәштѣ шѣшәр шывшылмаш, вольык анчы-
маш дә молы гишәнәт йасырак ылэш.

Кәрәк, цилә тидѣ пичѣштѣ вольыкым урдаш кэлэш
маншывлән попымашвләштѣ, значәнһым имәйәт гѣнһәт,
вәскидѣштѣшѣ Ышкә турәш хозайствам видѣшѣ-
вләлән вәлѣ, шуку халыкан дә чѣдѣ мләндән вәрѣш-
тѣ, искуствәнный шудым дә молы кормылык тѣх-
нѣичэски культурым шәрән шоктымы вәрвләштѣ вәлѣ
йара.

Мәнмән вольык урдышы хозайствавләлән, мәнмән
вәрѣштѣ вольыкым кѣтоштѣ, йал лѣвәл качкышышты
кандыштмаш вольык урдымы хозайствам видәш сәк

кэрэл условижок ылэш. Мәнмән шукужок вольык урдышы хозайствавлә, паснажок пайлык вольыкым урдышы хозайствывлә окраинвләштї, юго-востокушты (Казакстан, Сибирь дә молы варэат) шуку мләндән, шїрэнюк солончаковый почван вәрвләштї ылыт, кыды вәрвләм кїтїм вәрвләшкї сартән йажоракын пользывайаш лиэш.

Совэтски Сойузыштына кэчївәл вәлнї дә Покшал Азиштїшї республїквләштї, шокшы ылмы жәпдон, вольыквләм гот мычкок совсәм тўнї кандышташ лиэш.

Йуран, пыйхо дә молы худа и кэчївләгїшїн вольыкым йажон анчымашдон пәрэгаш лиэш. Вольыкым тўнї кандыштмаш хозайстваэш пользы ылэш манмы гїц пасна, зоогигиэны шўдїмїдонат вольыкым тўнї кандыштмыла, вольыклан ышкә природыдончат тәнэ урдымаш сәмәшїжї ылэш.

Воздухышты ирїкїн кашмаш, айар соты вольыквлән оргәнїзмывләэш пиш йажон йэствайа, лулэгїжїм, шачмы шїлвләм (мышцывлам) цаткыдэмтә, онкльәткїжїм развивайаш палша. Тўнї кашмаш, воздух, соты, вәшэствавлә вашталтмашым усильївайат (жәлудыкым йажон ровотайыктат), кушкаш дә оргәнїзымым цаткыдэмдәш палшат. Погоды вашталтмаш вольыквләлән кальалташ вәлї палша. Вольашты кїтїмәштї пләмәнөй вольыквлә йажон мындырланат, әвә вольыкат исїр кашмаш чїдї лиалтәш.

Витаминвләдон дә миньэралный санцалвләдон пайан ылшы ыжар шуды пиш качкышәш йажо ылэш, качмы шомашым шокта вәлї, жәлудыкын ровоташымашым куштылта,

Ик вәрїштї вольыкым шуку шалгыктымы гоным, вольыклан йонгышкы ләктәок, витәштїшї худа воздухдон шўләш вәрәштәш дә тубәркульоздон, лимї гарачкыдон, пышара цәрвләдон цәрләнәш тїнәл кәрдәш. Ырвэзї вольыквләжї шїрэрәкїнок шўм кōргї (пищэваритылыный оргынвлә) йасы вашталтшы

цэрвләдон, рахитъизмыдон, дә молы донат цэрләнән кәрдыт. Пингиды, тырхән кәрдыт органъизмән дә шу приплодым пуэн кәрдыт вольыкым вольашты кандыштә куштән шокташ ак ли.

Вольыквләм кытымы вәрыштты кандышмаш хозайствәнно-экономичәски дә гигиәнничәски значәнбым имәйә.

Сәдыгишәнок вольыкгыц кого пользым ужаш манын, вольык урдымаш пәшәм прамоу органъизуйаш кәләш, ик сәмбнчы, кытымы вәрвләм вәтәринари дә саньитари шудымбвлә сәмынь здороваэмдымблә, вәс сәмбнчы — кытымы годымчат гигиәны тәргымы статьян йштымблә.

Шошым дә кәнгыжым, кытым вәрвләм прамоу анчыдымы дә худа качәствән ылмышты гишән, шуыжок вольыквлә цэрләнбмашым статьястыкы анчыкта.

Вольык урдымы хозайствәвлә шырәнчок кытымы вәрвләштылшы тәхән цэрвләгыц: Сибирски йазвы, шумәший карбункул, йашур, катаральный гарәчкы (шуран шалдыра вольыкын вуйыштышы цэр), шуран шалдыра вольыквлән повальный воспалэиы льогких манмы (шоды мокш шумәш) цэр, пыйи уштымыж, саснавлән вашталгышы цэрвлә, сакой йиш кучы цэрвлә, паснажок шарыквлән шынгәвләгыц лишы цэрвлә, мбшкыр купыш цэр (тьэманьит), йадовитый шудывләдон отравляйалтмаш, вадар шушыргымаш әль ыдырал колтымаш дә молы цэрвләгыцәт увиткәм, ужыт. Ти йасланымашвләгыц дә вольыкым худан кытымы вәрыштты анчымашгыц лишы увиткәвләм карандаш лиәш, тидым карандымыла, әль чбидәмдәш лимы йактә пыт чбидәмдымблә. Вәрәмашты, эчә кытәш тынәлмәшкы дә кытымы годымат, кытымы дә вольык йуктымы вәрвләм ирыктән миән тидым йштәш лиәш.

Сәдындонок сәк лудыш ылшы вашталгышы цэрвлә гишән, кыдывләдон кыгымы вәрыштты вольыквлә шырәкынок йасланат, мәләннә мытыкын пәләш кәләш.

СИБИРСКИ ЙАЗВЫ ЦЭР

Имньи, шуран шалдыра вольык, шарык, йужнам саснавляят ти цэрдон йасланат. Сибирски йазвы эдем вѣлкят вашталт кэрдэш. Вольыквлä ти цэрдон шырэннок кѣтѣмѣ годым йасланат. Пиш тэрпоан, пандыганьы форман микробвлäдон цэржѣ кандалтэш. Ти микробвлäжѣ (споры манмывлä) зэмльäштѣ таманьары лу и Ылэн кэрдѣт.

Цэржѣ качмы дон йѣмѣ гач пижэш.

Цэржѣм кавшанѣвлä, арашынгä дä пармывлäят шäрэн кэрдѣт.

Цэржѣн пälѣквлäжѣ. Цэрѣн формывлajѣм кöргѣ (аль шолвлäштѣшѣ) аль вѣлнѣшѣ, (кавашты вѣлнѣшѣ) айыртэмѣштѣм пälѣмѣлä. Пѣтärлишѣ случайыштыжы вольык пиш когон уштѣмыжлана, (монгыржы когон Ырä) имньивлän ачыла пѣзѣрäш тѣнгälэш, шкалвлän мѣшкѣр күпцä да шѣшэр йамэш, Цэрлänѣшѣ вольык ак кач, сырла. шѣнвлäжѣ шѣвшәдѣлѣт дä лывшалташ тѣнгälэш, 3 аль 5 кэчѣштѣ кола. Ышмажы гѣц, нэржѣ гѣц, шаль ыражшѣ гѣц шѣрэрäкѣноок шонганьѣ, тѣгѣт статьян вѣр йогаш тѣнгälэш. Колышы вольык кäпчѣ цäшок шѣэш дä күпцä.

1-й кор. Сибирски йазвен цэрын микробшы

дѣлѣт дä лывшалташ тѣнгälэш, 3 аль 5 кэчѣштѣ кола. Ышмажы гѣц, нэржѣ гѣц, шаль ыражшѣ гѣц шѣрэрäкѣноок шонганьѣ, тѣгѣт статьян вѣр йогаш тѣнгälэш. Колышы вольык кäпчѣ цäшок шѣэш дä күпцä.

Вѣлвäl форман цэржѣ пижмѣкѣ, вольыкын кäпѣштѣ пуалмывлä лит. Пѣтärли ти пуалшывлäжѣ пингѣдѣ, шокшы, карштышан ылыт, 1—2 кэчѣштѣ нунчѣк гань, уштѣ, карштыдымы лит. Шѣрэнчок ти пуалмывлäжѣ онгышты, äрдѣвлäштѣ, мѣшкѣрѣштѣ, мыны ладакышты, шкалвлän вадарышты лит. 4 аль 7 кэчѣштѣ цэрлänѣшѣ вольык кола. Йужнам валгынцыш гань чѣнѣ кашшы (молныйеноснайа манмы) Сибиркы лиэш, тѣнäm 2—3 цäшѣшток вольык кола.

Ти статьяң цэрләнймәшбжб шббрәнчок шокшы шалгымы годым шарыквләлән лиэш.

Кыцэ кббрэдәлмбблб. Сэк бнбән срдстважы анцыкыла пэрэгбшб прививкым бштбмбш, цэрән дворвләм дэзинфекцируймаш, колышы вольык вильбвләм вольык кладвишбшкб тайымаш, бль йылатән колтымаш ылэш.

Сибиркы цэрдон колышы вольыкын каваштым нббктбш ак йары. Вольык вильбвлб тайымы годым пытарли свэзб йылатымы известкбм йорбмблб, аль кббрбсин опталын йылатән колтымыла.

2-кар. Симптоматически аль шумбший корбункул цэр.

Симптоматически аль шумбший корбункул цэр. Ти цэрдон когончок шуран шкал вольык ырвэзы годым 6 тблзб ббц 4 и лошты йаслана. Цэрләнймбшбжб шббрбракбнок 1—3 кэчбштб вольык колымы дон пйтб. Цэрләнймбшбм 2 кэчы ббц 5 кэчб йактэ пблбш акли. Цэржб микробы ббц лиэш.

Цэржбн пблбквлбжб. Шбштб, онгышты, пулышвлбвблнб, брдбвлбштб кавашты пуалмашвлб лит, тэмдблмб, кормбштбмб бль нббблтбмб годым лоцыгэ шактат. Вольыкын жар 41—42°С йактэ, акшаклымаш, ачыла лиалтэш. Цэрләнбктбмбжб пасна микробвлб рокббцбн (почвыгбц) кавашты шушырвла гач органызмышкы вбрэшт кэртшбвлб ылыт.

Цэрдон кббрэдәлмбшбжб. Прививкывлбм бштбмбш, колышы вольык вильбвлбм караңдымаш, цэр-

ланыш вольк шалгыктымы вярвләм дьэзинфекци-
руйымаш дә цэрланышы волькым кытым вярышты
вольк кытымашым цэрәш.

Шумаший карбункул цэр дон колышы вольк виль-
әвләм йылатымыла.

ЙАШУР ЦЭР

Йашур дон, әль „нэр-кыч цэр дә йылмы цэр“ дон
шырэнок шуран шалдыра вольк йаслана. Когон ваш-
талтшы цэр ыләш. Колымашкыжы шоэн вәлы шокта,
да вольквлән продуктивныстым валта, увиткам ко-

3 кар. Ышмаражишты жы
нарынцы хангыц йазвыш
винашчим ыләш

гон канда. Цэр вылкы 3 кәчы гыц 6 кәчы йактә ак
пәлдйрны. Вольквлә йшкәят цэрым шәрәт дә ныны
гыц получайымы продуктивлә гыцәт (кавашты, миж,
ыльык, шышәр да молыгыцәт) дә намозы гачат ваш-
талтәш.

Цэрын пәлыквләжы. Вольк когон шокшәштәш,
йаңыжаш пыраха, худан качкәш, шышәр йамәш.

Ышмаражишты нарынцы ханвлә лит, кыдывлә пы-
дәштытәт варәшыжы. изи ыражвлә (йазыввлә) лит.
Ышмажы гыц кужын ныгыды шывильвәйд йогаш ты-
нәләш. Цэржы, хыть кынамчат, кычышкы кәә (ваш-
талтәш); вольк акшаклаш тынәләш, тыгыды кыч

шэлбкыштыжы ханвлә лиәлтәйт, пыдәштәйт дә вәрәшты ыражвлә (йазвырлә) лит.

Цәр дон кырәдәлмәшыжы. Йал лывалны пышкыды шәршыым урдымыла; пышкыды качкышым пукшымыла. Ышмаражыштышы йазвывләм дә ыдыралт кәшы шушырвләм крәолын раствор дон, әль ур вач шуды аль плокатын раствордон шүәлтәймәлә.

Кыцә цәр гыц пәрәгымылә. Шу вольыквләм цәрән вольквлә дорцын карандымыла. Цәрләныш вольыкым кытәмы вәрышты кытәш пырахымыла. Цилә вольыкок ти цәрәым йыләрәк әртәрышты дә цәрләнымәшыжы кужын хозәйствашты йнчәи шывшылт манын, вәтәринарный врачым шүдән, прививкым йштыктымылә.

Йашур цәр дон әдәмвләәт йасланән кәрдыт, айыр-тәмбнчок куктыдымы ышкал шышәрәым качкын йрвәзәйрлә йасланат. Әдәмвлән пиш когон кәп йрәш тын-гәләш, ышмаражышты йакшаргән шынцәш, вара пүшылвләшты, йылмәшты пырса гань ханвлә литәт пыдәштәйт, шырәрәкынок мышкыр пуштын дә шолвлән пыжлымаш лиәлтәш. Тәнгә йасланаш тын-гәлмәккә палшыклан больныцышккә кәәш кәләш.

ШУРАН ШАЛДЫРА ВАЛЫКЫН, ТӨРОКОК КОЛЫМЫ ЙАКТӘ ШОКТЫШЫ ШОДЫ ШҮМӘШ (ВОСПАЛЭНЫ) ЦӘР.

Ти цәр молы цәргыцынәт лүдыш вашталты цәр ыләш. Когончок ти цәр Казакстанышты шәрлән шын-цын.

Цәрләнәш тын-гәлмәшын пәлыквләжы. Пытарли ан-дак вольыкын ирок кыныылмәжы годым, йүмыжы годым кукшы, рашкыды кахыртыш ләктәш. Вара кахыртыш шырәэмәш дә волыклан йасы лиәш. Кахырымыжы годым мыгыргән да вуйжыдон шүжым вкитән кахыра. Качмы шомашыжы йамаш тын-гәләш, шышәр йамәш, вольык кайын худалана. Тьәмпәратурыжы куза, шырә, йасы шүлышән лиәш. Шырәрәкы-

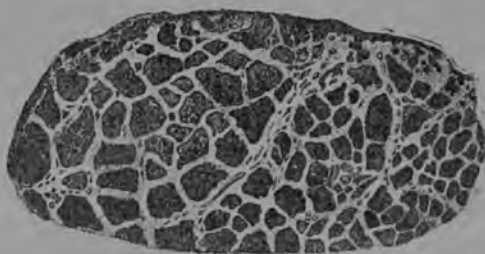

нок вольык вуйым цикэн (сакэн) шьндэн, анцыл йал
важдарэн шалга. йужгнамчы кичкьжэш.

Кахырымыжы годым нэржь гьц шү дон вьран рун
йога. Цэржь ик тьлзь дь утларакышкат шывшылтэш.
Вара вольык кола.

Кыцэ крэдальмьля. Ти цэрьм тьрляш акли. Закон
дон тэгэнь цэрдон йасланышы вольыквлэм пушмыла.

Цэрән дворвлашты ирьктьмьля дь дьэзимфэким
ьшттьмьля, ти вьрвлэгьцьн вольыквлэм, ьлькшь во-
льык продуктывлэм да кормывлэм лыкташ да нангэаш
вэс вьрэ цэрьмьля. Цэрләньшь вольыквлэ шалгык-
тымы вьрьшкь, дьэзинфэки ьшттьмькьт 2—3 тьлзь

4-кар. Шоды шумаш (вос-
паление) цэр.

эрттьмэшкь шу вольыквлэм питьрәш ак йары. Цэр-
ләньшь вольыквлэм кьттьм вьрьшты, тьлзак пэ-
лак гьц кок тьлзь йактэ, шу вольыквлэм кьтәш ак
йары.

ШУРАН ВОЛЬЫКЫН ЧУМА МАНМЫ ЦЭР

СССР-ыштына ти цэр льиквидируйымы, окраины-
шты, кэчь лүлтмьдонышы границәвлэ тьрьшттьшь
государствывлэгьцьн (Монгольгьц, Китәигьц, Пэр-
сигьц) ти цэр кандалтешәт, шоэн-шоэн, кайыкала.

Чуман шәрлькчь (заразыжы) намозышты, ьлькшь
каваштышты, шудышты, дь вольык вильәвлашты шуку
вэрэмә ьлэн кьрдэш.

Цэрьн пәльквләжь. 5 кэчь да 7 кэчь йактэ цэр
вьлкь ак пәлдьрнь. Йасланышы вольык уштымыж-

лана, качкаш пыраха, шышэрым йамда, сынца влэжы-
гыц, нэр, ышмараж, шармыражвлэжыцынчы йывыла
шү ганьы йогаш тынгалэш. Шүм көргыжы пыжла,
үпшышы да йужнамчы вярэн пышкэ-
дышым вольык пышкэдаш тынгалэш.
Ышмаражыштышы, йылмыштышы тыр-
выштышы, да пүшылыштышы йывыла
цэра каваштывлэштэ йакшар тамкавлэ
лэктын шынцыт, вара вылэцын луданаш
тынгалыт. Ти луданшы вэрыштэ ыражвлэ
(йазыввлэ) лияш тынгалыт. Вольык пиш
худалана, силагыц кэа, вазэш да 5—7
кэчышты кола,

5-кар. „Чума“
манмы цэр

Кыцэ кырэдалмыла. Лач кодымаш
гыц пэрэгышыжок вэтьэринар бштымы
прививкы вэлы-ылэш.

Чума цэр шарлымы вэрвлэштэ каран-
тыным бштат, тижэцын вольыкым,
пайым, каваштым, молы блыкшы вольык
продуктывлэм да кормывлэм вэс вэры-
шкы нангэш да тишкэт кандаш цэры-
мыла. Цэрэн кудвичывлэштэ дьэзин-
фэкция бштат.

Кэрэк кынамат, ти цэр доны йасланымашым цак-
лымыкы төрөк лишыл вэтьэринарнын врачлан кэлэ-
саш кэлэш.

САП МАНМЫ ИМНЫ ЦЭР

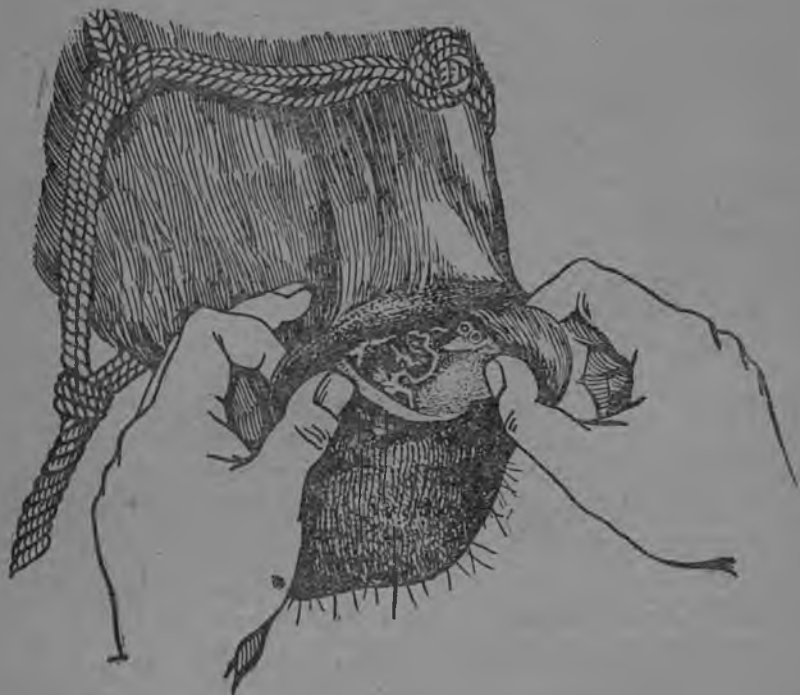
Сап имнывлэн сэк когон лүдыш, худа цэрэш лы-
далтэш, тиды эдэмланат пиш лүдыш ылэш — вашталт
кэрдэш. Цэрэн вольыкдон ваш лимашэш, цэрэн
вольыкын качкыш да вйд гач, кыцкымы адырвлэ гач,
ик араш пукшымашэш да йуктымашэш. кытымы вэр-
влэ гач шу вольыклан цэржы вашталт кэрдэш.

Цэржын пэлыквлэжы. 1) Нэрыштышы сап цэр,
2) кавашты вылнышы, да 3) шодыштышы сап цэр-
влэ улы.

Нэрыштышы сап. Имнын нэржы гыц пэтарли вашт

кайшырак йывылă, вара ныгыды кыльэ гань, пачвэ-кылă нарынцы-ыжаргы дă йужгнамчы вѳр йарышан шў йогаш тынăлэш. Ышма лу нѳмăлнышы товляжы пуалаш тынăлыт. Когоэмшы товляжы кычэн анчымыкы пингыды карштышан ылыт.

Нэр шужэш шушырвлă (йазыввлă) лит. Вэрэмă эр-тымкы ти шушырвлă тѳрланăт, вэрэшыжы порэмвлă кодыт.

6-кар. Имни нэрыштыш „сап“ цэр.

Кавашты вѳлнѳш сап. Имныи кăпышты шуку вăрэ, огышты, мѳшкѳрышты, шѳрэнук шайыл йал-влăшты пырса дон пѳкш гань шўан чўнчэвлă лиăлтѳт. Чўнчэвлăжы изиш лиэшăт пыдэштыт, вэрэшыжы шушырвлă (йазыввлă) лит. Ик вăрэ ти шушырвлă тѳрланăт, вэс варэжы льянăт. Тэнэ цэрлăнымăш пиш кужышкы шывшылтэш.

Шодыштышы сап. шуку вэрэмă имныи кахырэн

кашмыдон, жэпѣн силагыц кэмѣдон дѣ нэржыгыцын рун йарэ шў йогымыдон пѣлѣлтэш. Имнѣивлѣ сап цэр — дон шуку, тѣлзѣвлѣ гыц ик и йактэ дѣ углакат каштыт. Тэнэ гыньѣт кужын шывшылтшы цэр гыц сап скоротъэчныйшкы (трѣк пушмы йактэ шоктымашкок), сѣрнэн кѣрдэш. Тынам имнѣ когон ўштѣмыжлана, ик ладын ак шўлы, пышкэдэш дѣ кола.

7-кар. Ковашты
вылнѣшы „сап“

Кыцэ кырэдѣлмѣлѣ. Сап гыц пѣрэгѣш лиэш, цэржым торлѣш акли. Сап дон цэрлѣнышы имнѣивлѣ пушталтыт, имнѣ хозажылан окса (вознаграждѣнѣ) пуалтэш.

Имнѣ витѣштѣжы итѣрайат дѣ дѣзинфѣкцим бѣштѣт.

Сап цэр эдѣмѣшкѣт вашталт кѣрдэш, ти цэр дон эдѣм кола. Сап дон йасланышы вольыкым анчымы годым бѣшкымым когон пѣрэгѣш кѣлэш, кидѣм шавынь дон мышкаш кѣлэш дѣ дѣзинфѣкци растворвла дон (ик процѣнтѣн крѣолийн раствор дон, льизолы. карболовый кислота дѣ молы растворвлѣ дон) шўѣлташ кѣлэш.

ЭПИЗООТЫЧЭСКИЙ ЛЬИМФАНИГИТ МАНМЫ ЦЭР (АФРИКАНСКИЙ САП)

Ти цѣрым шырэнок имнѣ кавашты вѣлѣн лишѣ цѣрдон йарат (пѣлѣн ак кѣртѣп). Каваштышты дѣ кавашты лѣвѣлнѣшы кльѣткѣвѣлѣш шўѣн лимвлѣ (нарыввлѣ) йал доны, онѣшы, шўштѣ, кутан вѣлнѣ, ладак тынгышты лимѣ дон цѣржым пѣлымылѣ. Лимѣншы вѣрвлѣжым йылатымыла, аль кавашты лѣвѣкы мўшныак прѣпаратым колтѣн тѣрлѣмылѣ. Тэнэ тѣрлѣн мимѣкы шўдѣ йасы вольык гыц 10% ытаралтэш. Ти цэр гыц пѣрэгѣш манын цѣрѣн вольыквлѣм шу вольыквлѣ гыц карандымыла.

Арымаш. Тидѣ цилә урдымы вольыквләшкок вашталтшы, нъэрвный систьэмѣм пыдыратышы цэр ыләш. Арышы вольыквлә шамым пәлѣдѣмѣ, когон раздражайалтшы нъэрван дә параличән лит. Арымы цэр цилә животныйвлә вѣлкок дә эдэмвлә вѣлкат вашталт кәрдәш. Арымы цәржѣн возбудишьлыжы (цэрләнѣктышьѣжѣ) ак кай, фильтыр гач кәә „филтруйышы“ вирус маныт.

Цэрләнәш тѣнәлмәш. Арымы цэр вольыклан вашталтмыкы 2 әрнәә гѣц 8 әрнәә йактә, дә йужгнамчы 1—2 иштѣ вәлѣ вѣлкѣ пәлдѣрнә.

Пѣтәри андак йасланаш тѣнәлмѣкѣ вольыквлә ирѣктымѣ, тыргыж лиәш тѣнәлѣт, йал дон рокым ыдырат, шѣрән вазыт, тамавам воздухышты кычыкалат, качкаш йуәш прахат, рокым, тарвашвләм дә молымат ма сѣнцәәшыштѣ вәрәштәш пырын нәләш тѣнәлѣт, ышмаражышты гѣц шѣвѣль вѣдѣм йоктарат.

Цэрләнѣмәшѣн варашы пәриодчы. Пиш когон ышкѣмѣштѣм вольыквлә тыржыт. Стәнәвләм дә молы вәрәштшѣ әдѣрвләм нѣмыштыт, ышкѣмѣштѣм, молы вольыквләм дә эдэмвләм пыраш тѣнәлѣт. Бѣлѣмѣ вәрѣштѣ гѣц шѣләш цацат, йуқышты вашталтәш.

Цэрләнѣмәшѣн кымшы пәриодчы—паралѣч (кошкән кәмәш) ыләш. Пѣтәрли кәпѣн магань шон частьәвлә кошкат, логәр нәлѣн кертѣмѣ лиәш, пач, йал, вара цилә кәпшок кошка. Ти цэрләнѣмѣдон колат.

ШАРЫК ЦӘРВЛА.

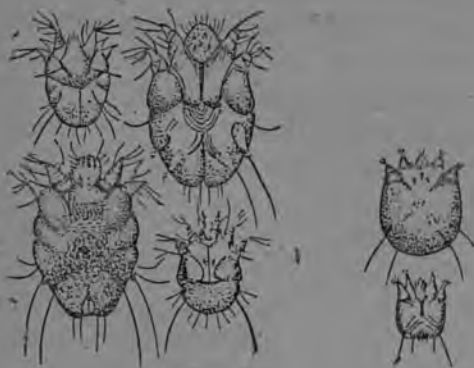
Шарык урдymаш когончок увиткәм шадыра, гѣц, ыдыртыш дә кучы цәрвлә гѣц ужәш.

Шарык шадыра. Цэрләнѣшѣ шарык нѣмат ак кач, цѣтѣрә, шѣрән шүлә, пиш когон ырән шѣнзәш. Кәпѣштѣжѣ тавыкын-тавыкын йакшаргывлә лит, вара чүнчәшкѣ сәрнәт, чүнчәвләжѣ вѣд гань дә вара шү көргән лит. Чунчәвләжѣ кошкымы сәмѣнь лимәнѣт дә вилѣн кәәт.

Кѣцә кѣрәдәлмѣлә. Прививкѣвләм ыштѣмѣлә, хо-

зайстваш ы токо кандымы вольыквлалан карантынбим
ыштймйла (пасна урдымыла).

Кучывла. Пэчонкаштышы кучы цэр (фазциольэз манмы), пэчэньышкы пырышы листыгань кучы гыц, шарыквлалан лиалтэш. Кучы мынывлашты шарык шыр йарэла вйлкы лэктйт. Кучы мынывлэгыцын лывыргы рокышты аль вйдышты 3—4 арняашты лычинкывла лэктйт. Лычинкывлажы изи пүэн ширй вйдыштышы ульиткывлашты йлаш тын'алыт. Ульиткывла гыц кучы льяныкывлажы (зародышвлэжы) лэктйтат шуды вургывлашкы шарлат; ти шудывлам шарыквла качмы годым кучы льяныкывлашум көргышкы вярэштйт, пэчонкышкыжок пырат дакого кучышкок кушкыт. Кучывла гыц шарыквла когон колат.

8 к р. Шарык шадр ыдыртыш кэрвлан
(„возбу лит. л. в. ажы“)

йактэ капсульвлам пумыла. Ты цэр гыц шарыквлам пэрэгаш манын, лывыргы купан вярвлашты кыташ акэл. Цэрланышы шарыквлан намозым йылатэн колташ кэлэш.

Шарык ыдыртыш. Шарык кавашты лывакы пырэн шыцшы ыдыртыш пыйи (сйнда дон ужын кертймй) цэржым тарватя.

Шарыклан ыдыртыш вярэштмйкы миж вилын кэя, кавашты вйлын лимвла да лим комвла лиалтыт. Шарыквла худаланат да шырэнок колат.

Төрлымаш. Крэолин, тавак, мушныак прэпарат да молы растворвла дон ыдыртышан шарыкым цывылтат. Йорэ йштймй камырвлашты сира газ донат төрлат.

САСНА ЦЭРВЛА

Саснавла лошты пиш лүдүш цэржок чума дон рожы ылэш.

Саснавлә лоштышы чума цэр. Ти цэрдон и кыт мычкок изи гә кого гә саснавлә цэрл нэн кэрдүт. Цэрләнүмүжүм кым әрнүә йактә атат пәлы.

9-кар. „Чума“ цэр.

Чумадон йасланаш тынгалмүкү сасна пиш когон ырэн шынцэш, шукыжок кий вэлә, худан качкэш, шарын ак кэрт, йужнамчы сынцәражвләжү шүәнүт. Цэрләнүмүш мычкы шомыкы каваштыжы йакшаргән шынцэш, вара кәкәргә, йал силажы пүтә. Шырэрәкүнок

16-кар. „Рожы“ цэр.

йасланүмүжү годым сасна кахыра дә пышкәдэш. Ти цэрдон 90% нәрү йасланүшы саснавлә колат.

Сасна рожы манмы цэр. Рожы әль краснуха манмы цэрдон саснавлә изиштү годым (год йактә), дә кәнүж шокшы годым цэрләнәт. Цэрләнүмүшүжү 7 кәчә йактә молы ак пәлдүрнү. Ти статьян цэрүн пәлыкүвләжүдон чума цэр гүц айырла.

Сасна уштымыжлана, ора лошкы пыраш тӱнгӱлӱш. Качмы шомыжы йамӱш. Шоӱн вӱлӱ да йасын шарӱш. Каваштыжы вӱлнӱ йакшар тамкавлӱ лиӱлтӱт. Ти йакшар тамкавлӱжӱ парнӱадон тӱмдӱлмӱкӱ ошӱм кӱӱт, нӱлӱн шумыкыжы мӱнгӱшок йакшаргат. Сасна йасланаш тӱнгӱлмӱкӱжӱ 3—4 кӱчӱштӱ кола. Ти цӱрдон йасланышы саснавлӱ 80% нӱрӱ колат.

Саснавлӱн рожы дон чума цӱрым лӱкарствавлӱдон тӱрлӱмӱш когон ак палшы.

Пӱрӱгӱмӱш мӱрӱвлӱ. Прививкывлӱм ӱштӱмӱлӱ, колышы саснавлӱн вильӱм тайымыла дӱ кыды кудвичӱштӱ цӱрӱн вольык улы итырайӱмӱлӱ, цӱр шӱрлӱдӱмӱм ӱштӱмӱлӱ. Хозӱйствашкы кандымы саснавлӱм 3 ӱрнӱӱ карантӱныштӱ шалгктымыла, прамой анчымыла дӱ пукшымыла.

КӱТӱШ ЛЫКМӱШ ЙӱМДӱЛМӱМӱЛӱ

Каждый районвлӱшток шокшы толмы жӱптон кӱтӱм вӱрӱмӱ пӱлӱлтӱш. Шошым, вольыклан ситӱлык шуды кушкын шомыкы, кӱтӱш тӱнгӱлмӱлӱ. Пиш ирӱ, шошым аӱдакок вольыкым кӱтӱш лыкташ ак шӱдӱп. Ирӱ лыкмыдон кӱтӱм вӱр локтылалтӱш.

Тӱмӱшӱжӱ качкышым вольык мон ак кӱрт, шужӱн каштӱш дӱ шӱрӱрӱкӱнок сӱвӱровосточный мардӱжвлӱш кижӱ. Шалгыктӱн урдымаш гӱц кӱтӱмашкӱ тырук ванчаш ак кӱл, вольыкын мӱшкӱр пушты дон кишкавлӱжӱм изин-олӱн ыжар шудӱш привикнӱктӱн ванчымыла.

Пӱтӱрлишӱ ыжар шудым вольык шыкланӱн качкын шындӱӱт пышкӱдӱш тӱнгӱлӱш дӱ молы мӱшкӱр пушты цӱрлӱнӱмӱшвлӱдон цӱрлӱнӱш тӱнгӱл кӱрдӱш. Тӱгӱнӱ йасланымашвлӱ гӱц пӱрӱгӱш манын пӱтӱрли андак, лывш кажланымыкы ижӱ дӱ иктӱманьар цӱшӱш вӱлӱ лыкташ кӱлӱш. Пӱтӱрли андак, шалгыктымашты пукшалалын дӱ кӱчывӱл кытлан вӱлӱ вольыквлӱм кӱтӱмӱ вӱрӱш лыкташ йара. Вара кӱчы гӱц кӱчӱшкӱ тӱнӱ вольыквлӱм кандышмашым кужӱмдӱ-

мЫлă дă 1—2 ăрнăштЫ ижЫ совсэмчок йал лывал качкышышкы ванчыктымыла.

ВОЛЫКВЛĂМ ПЭРЭГЫМАШ ДĂ КЫТОЗЫВЛĂМ ЙĂМДЫЛЫМАШ

Кытозывлă, чабанвлă, гуртоправывла, имньи анчышы да молы ровочыйвлăат хозайствалан пиш шэргăкăн — кэрăл ылыт.

Опытан, пăлЫшы, лыдын сирэн мыштышы зоотъэхникЫн дă вэтьэриарын кэрăл шудымашвлăштЫм пăлЫшы кытозы, Ынъан, кыто пэрэгЫшы ылэш. Кыто пэрэгалтмаш, волыквлăн продуктивнысть кушмаш, Ырвэзы волыквлăн йажон цаткыдын кушмаш, кытозын прамоЙ пэрэгэн, анчэн, кытэн мыштымашты ылэш.

ПрамоЙ кытымы вăрвлăм пайылэн дă йал лывăл качкышым ситэрэн (используйэн) мыштымаш, вэрэмашты волыквлăм йуктымаш, шокшы гыц аль марджвлă гыц пэрэгымаш, цэр шарлымы вăрвлăштЫ кытЫдымаш, звэрвлă гыц волыкым пэрэгымаш, волыкын кашмы шомы вэрэмă анчаш, волыквлăм шушыртымаш гыц пэрэгымаш дă йасы лин колтымыкы пЫтърлиш палшыкым пуэн мыштымаш кытозывлă совхозышты, колхозышты, аль районын центърЫшты пачмы курсывлăштЫ анзычок тымэнь, лăкшăшлык ылыт.

ВАШТАЛТШЫ ЦЭРĂН КЫТЫМЫ ВĂРВЛĂ

Почвын вЫлвăл ланцевлăштЫ микроорганьизмывлăлэн (бактьэри манмывлăлэн да молы микробывлăлэнăт) Ылăш,шукэмаш пиш йажо ылэш. Тишты нинЫ кэрăл шокшым, лывыргым дă качкышымат мон кэрдыт. Ти микробвлă лошты лудыш микробвлăат улы. НинЫ качкыш йарэлă вЫд йумы йарэлă аль шушырвлă гач волыкын органьизмышкы вăрэштын, волыквлăм йасландарэн дă йужгнамчы колымы йактэок шоктэн кэрдыт. Ти микробвлă лошты лудыш микробвлăат улы. НинЫ качкыш йарэлă, вЫд йумы йарэлă, аль шушырвлă гач волыкын органьизмышкы вăрэштын, волыквлăм йасландарэн дă йужгнамны колымы

йактэок шоктэн кэрдйт. Шамак талшы, тэнгэ ваш-талтшы сибирски йазвы, симптоматычэски карбункул, столбняк (тйнгын шагалмаш), отьок (тъуж вйд валэн постаралт шыцмаш) саснавлян рожы да молы цэрвлä ылыт.

Цэрләнйшы вольык шыр да кыжвэквлä гыц, вильäвлä гыц, йогэн толшы вйдвлä гыц, намозы да молы-гыцät цэржй почвышкы вэрэшт кэрдэш.

Сибирски йазвын, симптоматычэски карбункулын, столбнякйн ваштадтшы микробвлä пиш тэрпоан „спор“ манмы лит, рокышты лу и да утларакат йлэн

11-кар Шалдра вольыкын да са навла: „фино: манмы“ эхинококвлän кушмашышты.

кэрдйт, вольыквлäm да эдэмвлämät заражайэн (цэрйм пижыктэн) кэрдйт.

Шокшы игэчйвлä паштэк почвышгышы вйд улән погынымы годым, шырэрäкйнок почвыштышы цэр-владон вольыквлä цэрләнät.

Купан лывыргы вэрвлäштй почвын вйлвäl ланцы-жы вйдтэок киэн кодэшät (Сибирски йазвын) споры-влä воздухышты лит. Кошкэн шыцшы рок йажон ёрымашэш „споры-влä“ микробвлäшкй сärнät да пашымышты сэмбйнь у гыц „спор-влä“ лянät. Тылэц пасна рокышты сакой кучы лянйквлä, улы, рокыш кыжы вольыкын да эдэм шыр гыц вэрэштйт.

Шуды йарэля, сакой йыран шачыш йарэля, вьд йумь йарэля да молы сэмыньят кучы льяныквлэ вольыкын да эдамын организмьшкы вярэштытат цэрляныкташ тыгэлыт. Ти паразитвлэ рокушты мыны-влээш, сакой кучы лычинкывлээш пэрэгэлтыт. Кучывлэ пиш шуку йиш улы, нинь гыц сэк лудыш да кого увиткэ кандышыжок шарык көргыштышы кучывлэ, йыргэшкы кучы мынывлэ (аскариды манмы да молат), лэмтэ кучы цэр (шалдыра вольыкын да саснавлян финоз манмы), эхинококкывлэ (хан гань кучы), вуйвимиштышы кучы (шарыквлэн вуй сартышы) да молат улы. Почвы гыц эчэ тэгэнь вашталт кэрдшы саснавлян рожы цэр, шуран вольыкын вуй карштым цэр, цывы хальэр, шуран вольыкын гэморагичэски сэптыцэми, имнын он цэр да молы шуку цэрвлэ улы.

Кытöвлэм кытым вярэшты, рок гыц цэр бичы шарлы манын вольык кандыштымы вярвлэм йажон итырайэн шындымылэ, магань шон вильавлэ, лувлэ киэнкаштыт гынь цилэ карангымыла, кычвлэм, шурвлэм да молымат утилуустановкышкы колтымыла, аль вольык тайымы кладбишашкы рокуш тайымыла.

Лывыргы вярвлэм кошгымыла, магань шон кыныжвлэ гыц, йогыш выдвлэ гыц, намозывлэ гыц итырайымылэ. Лывыргы вярвлэм коштэн мимаш, микробвлэм да кучы льяныквлэ пашымашым цэрэ.

Вольыквлэ сибирски йазвыдон, симптоматычэски карбункулдон да молы цэрдонат колымы вярвлэшкы, кытымь годым вольыквлэм пырташ ак кэл.

ЛЫВЫРГЫ, КУПАН КЫТЫМ ВЯРВЛЭ

Лывыргы купан кытымь вярвлэ вашталтшы цэрвлэлэн да кучы льяныквлэлэн кушкашышты да пашышты йажо палшык пушы вярвлэ ылыт манмы гыц пасна, вольыкланат да кычланышты цэрлыктышы пиш худа вярвлэ ылыт. Купан кытым вярвлэшты имниввлэм топылоть кытымькы, имны кычвлэ төр пындашан да пышкыды лит; кушашлык цамавлэлэн тэгэнь кытымь вярвлэ ак йарэп, тэгэнь кытымь вярвлэшты

когорак имниввләмәт, паснажок восточный породым кытәш ак кәл.

Лывыргы, купан вәрвләштѣ шарыквләм кытѣмбѣкѣ йалыштышы кок кыч ло шүмәм цәр дон („гнилайа хромота“) цәрләнәш тѣнгәлѣт. Ти цәр цилә шарыкымок акшалымаш шоктән кәрдәш.

Тѣләц пасна мижләнән урдымы, мериносый манмы породы шарыквләм купан вәрѣштѣ топылоть кытѣмбѣкѣ мижшы худаэмәш.

Лывыргы вәрвләштѣ кытѣмы годым, вольык бѣнчѣ йасланы манын, тэгәнъ вәрвләштѣ совсэмок кытәш пырахаш кәләш, вәр укә гишән пырахаш ак ли гѣнь, мытык жәпѣн саснавләм әль вәсѣ шѣшкѣлшәшлык вольыквләм вәлы кытәш кәләш.

Тәхәнъ купан вәрвләм кытәш йаралышкы сәртәш коштән колтән вәлѣ лиәш, коштән колтымыкыжы шудывләәт вәс йишвлә кушкаш тѣнгәлѣт, кучы микроб, влә пашән ак кәртәп лиәш. Купан вәрвләштѣ салымы шудым вольыклан бѣлѣкшѣ нѣк пукшаш ак кәл-коштымыкы вәлѣ пукшаш йара.

ШЫРГЫШТЫШЫ КЫТѢМ ВӘРВЛӘ

Сойузынан йыд нѣмәл вәл дә бѣрдѣ полосашты, дә молы вәсѣ районвләштәт кытѣм вәрвлә ак ситәт, шѣргыштѣ дә тыгыды тѣшкәр лошты кытѣкәләт. Тэгәнъ кытѣм вәрвлә бѣшкә качествыштыдон шукуы статѣан шѣрә, шәә, бѣлѣштәшән әль имән пушәнгән, дә сакой почван ылыт. Имән пушәнгән шѣргыштѣ, йәктән вәрѣштѣ, шуды кушкәш гѣньәт качкаш йарал чѣдѣ, пуагшы, шукуы кльәтчәткән дә чийән ыләш.

Качкаш йарал шудывләжѣ бѣлѣштәшән шѣргыштѣ кушкыт. Сәк йажо шудыжок шѣргѣ йонгышты, айар ужмы вәрвләштѣ, шѣргѣм рәән нәлмѣ вәрвләштѣ дә шѣргѣ тѣр мычкы кушкәш. Бѣмѣлән, лывыргы купан вәрвләштѣ качкаш йардымы дә здоровалан худа шудывлә молы кушкыт.

Шѣргыштѣ, тѣшкәр лошты, пынәтәрѣштѣ вольык-

вләм кытымы годым, вольквлә пыйи ушттымыж дон, шыргы цэр дон аль вьрын пышкэдмаш дон йасланэн кэрдьт.

Ти цэр вэрэштмыкы вольквлә качкаш пырахат, когон шокшэштыт дә кұшны кэлэсымынә статьян слагаыц кэат, вьрын кыжаш тынгалыт (чихирь аль крованкы манмы цэр лиэш), шьрэрэакынок вольквлә шарын кэрдтымы лит да вольквлә шукужок колат. Цэрым пижыктышыжок пироплазмы манмы паразит ылэш, сэдындонок ти цэрым эчэ пироплазмозы маныт. Вьрышкы дә вьрын йакшар шариквләшкы вэрэштмыкыжы, ти паразит вьрын йакшар шариквләжым пыдырта, тыдын дон вьрым йакшартышы вэщэствавләжы кыжвэкейшкы кэа.

Ти паразит вэс вольквләшкы пыйи гач попаза, цэр шэрышыжы пыйи ылэш. Лывыргы, шьргэн вэрвләшты, купаншы алыкэш тышкэр (цышмык) кушмашты пыйи шуку улы. Тэхэнь вэрвләшты нини вольк тэрвэ пижыт, вольк каваштышкы пыйэн шынцытат пырылмыштыдон цэр вашталвтышым вьрышкы шэрэат. Пэрви цэр укээн вэрвләшкы цэр вольквлә гач шэрлә, вольквлә анчаш шу ылыт гыньат, цэрым намалштыт. Ти цэрдон цэрланышы волькын вьрышты парэмыкыжэат пироплазмовлә таманьары и йлэн кэрдьт.

Пыйи ушттымыж цэр гыц вольквләм пэрэгаш манын купан кытым вэрвләм коштэн, тышкэрвләжым итырайэн колташ кэлэш, цэр шэрлымывләшты шыжым шудым йылатэн колташ, почвым кыралэн шуаш дә кытымы варвләм вашталташ шүдэлтэш.

Качкаш йардымы шудывлә дон отравляйалтмаш Кыды кытымы вэрвләштыжы, айыртэмынчок лывыргы, лапырак дә купан вэрвләшты качкаш йардымы дә йадовитый шудывлә улы. Вольквлә йшкэок качкаш йардымы шудывләм тыкэлтэок кодат. Сойкток, йужнамчы качкаш йардымы шудымок вольквлә качкыт. Качмы шомы дон дә шыкланымыдон тэнэ лиалштэш. Йажо шуды йарэлә йардымы шудым вольк

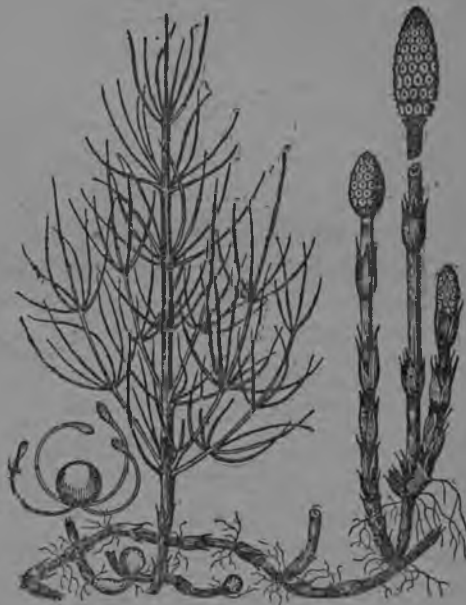
12-кар. Качкаш йардым шудывла

13-кар. Дурман дон лъутык отравы шуды

14-кар. Нар тыш йардым шудывла

15-кар Нарыштыш шудывла: урвач, мариа пыч.

качкэшәт отравляйәлтәш, нәлән йасланаш тынгәләш. Йасланымашыжы сакой статьян тынгәләлтәш.

Кыды шудывләжыгыц вуй сәрнәймә, пүжәлтмәш, цытырыктымәм, шүнвлә шывшәдәймәш аль сила пә-тәртәйм, кәп кошкымаш цәрвлә пижмы цақлалтәш. Тәгәнә цәрвлә бәләнә шудыдон, турман шудыдон, урвач, бахгульньик, купыштышы хйак, больиголов, ца-ма пач, собачья пәтрушка, шагыртәм мөр макаы, па-хыра нүшмү, пльэвель нүшмү дә молы шудывләдон отравляйәлтмыкы лиәш.

Качкаш йардымы вәсы молы шудывләм вольыквлә качмыкышты, мәшкәйр пушты дон кишкәвләжы йа-сын пәчкәдән каршташ тынгәләйт, ачыла, йужгнам пы-шкәдәш вәйр дон йывылә (слызь) шү йарә тынгәләш. Тәгәнә цәрләнәймәшвләм кандышывләжы лютык, чә-мәрицә, молочай, бәзврәмәннык, нырыштыл горчицә, чистотәл, шапшуды, пирә ныи прольәска, имән ки-шән шудывлә дә молы шудывләәт улы.

Качкаш йардымы шудывлә гыц пасна шәшәрлән вәс тотым пушы охыра шуды, нырыштышы (мәты манмы) пырнык шуды, ромашкы, дыккәй качушман. полин дә шәшәрлән кәкә цәрәйм пушы нәзабудкы шуды улы.

Кытәймә вәрвләштәй вольык ынчәй отравляйәлт ма-нын, тәгәнә шудан вәрәштәй, купышты молы, кытәш ак кәл, дә тәгәнә вәрвлә гач вольыкым кандыштмы-ла гыняәт шалгыктыдәок әртәймәлә.

ПАР-ДОН АТЫЛЫШТЫ ВОЛЫК КЫТӘЙМӘШ

Парышты әль токо тәйрәт нәлмәй нырышты шырә-нок тәгәнә шудывлә кушкыт: шуран васильок, ныры-штышы качушман, нырыштышы горчицә, макаы. Ти шудывләм качмыкы, вольыквлән (айыртәмәйнчок йр-вәзәй вольыквлән) мәшкәйр күпцәш дә пышкәдәш ты-нгәләш. Нырвләштәй тәхәнә шудывлә когон шуку лә-ктәйн колтымыкы, кытом лыкмәшкәй вольыквләм тоны пукшалаламыла, дә тәгәнә вәрвләштәй вольыквләм шукок кыташ ак кәл.

16-кар. Иадовитый шуды

17-кар. „Пэтрушка“

18-кар. Лутьик шуды

Кытымь вэрэштэшы врэдый кавшангывлэ. Кытымь вэрвлэм тэрлэмь гишан, вольыквлэлэн цэр вэрэштэмаш гыц пэрэгымаш гишан шайыштмы гыц пасна, вольыквлэлэн врэдам кандышы кавшангывлэ: тыйнэвлэ, арашынэвлэ, пармывлэ, ЫвЫрэвлэ дэ молы вэс кавшангывлэ гишанат шайышталаш вэрэштэш. Кавшангывлэ вольыквлэлэн врэдам шуку статьяныштэш. Вольыквля тэрвэш вьдЫлэлт шьцмькышты вольыквлэм авырэм нэлыт, качкаш аптыртат.

19-кар. Ыржа пэлэдиш

20-кар. „Беладона“

21-кар. Авран

Нини вольык вѳрым йун дѳ пырылмыштыдон авырѳм вѳлѳт вольыквлѳм, йужнам шѳлѳшѳт йасан пуалмашым вольыкклан ѳштѳт. Кавшангывлѳ пырылмы дон нѳлѳ вашталтыш цѳрок вѳрѳшт кѳрдѳш. Кѳпѳшты чѳнгѳл, пырыл колтымы вѳрѳшты йужнам шѳшѳ чунчѳвлѳ (нарыввлѳ) дѳ вѳр иогымашвлѳ лит. Пырылмы вѳрѳшты лѳгѳштѳлтмѳдон кавашты вѳлѳн нинѳ цѳрвлѳм кандат. Кѳпѳшты аль кавашты лѳвѳлнѳ пармын лѳичинкывлѳ ѳлѳт дѳ вольыкклан кужыш шывшылтшы „воспальѳнѳиѳ тканьѳй манмы цѳрѳм кандат. Тидѳ гѳцпасна, пармывлѳ дѳ арашѳнѳвлѳ, вольыкын вѳлнѳшѳ шушырвлѳ гач, вашталтшы цѳр влѳм шѳрѳн кѳрдѳт. Кавшангывлѳ ѳшкѳ кѳпѳшты сѳмѳнѳ ѳшкѳлѳн лѳманвлѳ ылыт: пармы, ѳвѳрѳ, тѳнгѳ, маныт.

ПАРМЫВЛѳ

Каваштыштышы мижвлѳ лошкы мыным опышы кого арашѳнѳвлѳ нинѳ ылыт.

Мыны гѳцшѳ лѳичинкѳвлѳ (шукшвлѳ) лѳктыт. Махань вѳрѳшты ти лѳичинкывлѳ кушкыт, тышты йасым ыштѳт: мѳшкѳр пуштышты, вуйышты, шайа карѳм доны, кавашты лѳвѳлнѳ. Иктаманьар жѳп эртымѳкѳ вольык кѳп гѳц лѳичинкывлѳ лѳктытѳт рокышты вара поганьѳ (куколкы) лит, вара тидѳвлѳ гѳц шѳнѳвлѳ лѳктыт. Кым йиш шѳнѳвлѳ улы: имнѳ пармы, ушкѳж пѳрмы (ломыж пармы), шарык пармы (тѳнгѳ) маныт.

Имнѳ пармы. Имнѳивлѳ вѳлкѳ ийунь тѳлзѳгѳц, пиш когончок ийуль дѳ август тѳлзѳн шокшы кѳчѳвлѳ годым нападайѳ (пынцылтѳш), имнѳ тѳрвѳш кышак шон ѳвѳ пармы мынывлѳштѳм мынцѳн опта. Мынывлѳгѳцѳнчѳ, шукат акѳрты, лѳичинкывлѳ лѳктыт, кыдывлѳ имнѳ капѳм лѳгѳштѳрѳш тѳнѳлѳт. Лѳгѳштѳм вѳрвлѳжѳм имнѳивлѳ нылат, лѳичинкѳвлѳм ышмашкышты вѳрѳштѳрѳт дѳ вара качкыш йѳрѳлѳ, вѳд йѳрѳлѳ мѳшкѳр пуштышкы вѳрѳштыт. Лу тѳлзѳ нѳрѳ вѳрѳмѳ эртымѳкѳ лѳичинкывлѳ шыр йѳрѳлѳ вѳлкѳ лѳктыт дѳ рокышты куколкышкы сѳр-

нат. 30-40 кэчышты куколкывлә гыц пармывлә ләк-
тыт, авә пармывләжы эчә мьнгэшок имны, вләэш
мынывләм опат. Имны логэрэш шуку лычинкывлә
погынымыкы шошым вэкылә имнывләм кахырыкташ
тынгәлыт, шырэрәкынок тэнгә йасланышы имнывлән
йүктымы годым нэргыцышты вьд кэә. Мышкыр пуш-
тышты лычинкывлә погынымыкы, мышкыр пуштыш-

22 кар. Кого Арашыкәвлә

ты каршташ тынгәлэш, ачыла тынгәлэш, имнывлә
пәрдаләш тынгәлыт дә йужгнамчы колат. Шайыл ыра-
жышты лычинкывлә шукок погынымыкы имнын шы-
рэн шармы шомаш лиәтлэш, цыркына, дә пач вэки-
ләжы воспалэнийэ кишки манмы цэр лин кәрдэш.
Пәрмы лычинкывлә ынчы лиәп манын, шырэрәкын

23-кар. Ышкәл вьләнән оптән
кодыли пармы ли инкы

имнывләм ирыктәш, шэргә дон ыдыраш кәлэш, тэнгә
итырайән имны кавашты вьлэцын пармы шукшвләм
карандаш лиэш. Товарный тыгыт парым имнывлә-
лән шүлыктымәш палшыкым пуа. Шайыл ыражышты-
ышы лычинкывләм китдонат карандаш лиэш, кит-
донат карандаш лиэш, кит дон агыл гынь шавыным
аль крэолыным вьд йарелә колтән мышкын лыкташ
лиэш.

Ушкуж пармы (ломыж пармы манмы). Ти шынга-
 жы мукш гань ылэш. Ти шынгавлә кангыж тынгалмы
 гыц шыжы йактэок, пишыжок шокшы кэчывәл кыт-
 лан, чонэштылыт. Авә пармывләжы мыныштым шал-

24-кар. Личинкымит
 тон тэмдэн лыкмаш

дыра вольыквлән мижвләшкы оптат. Мынывләгыцын-
 чы лычинкывлә ләктытат кавашты чүчән вольык ту-
 пышкы пырат, дә ты вәрвләштыжы пукш гань, шү
 корган чунчәвлә лит. Ти чүнчәвлә кушмышты сәмынь,

25 - кар. Имни
 пармы

каваштышты пйтәри вулапка вуй гань,
 вара изин ольән со когоэмшы ыражвла
 лит. Ти ыражвләм лычинкы шкэок
 ыштә. Вара ти ыраж гыц лычинкы ләк-
 тәшәт куколкышкы сәрнә, куколкывла
 гыцшы эчә пармывлә ләктыт. Кавашты
 лывәлны шуку тэгән чүнчә коргыш-
 тышы шукшвла пашымыкы, вольык
 худаланән дә шышәрымәт көтыртән кәр-
 дәш. Тэгән пармыкы шукш пашымыки
 вольыквлән кавашты ыраж вәлы аль шук-
 швлә пйтымыкыжәт пөрәм вәлы дә худа качес-
 тван лиэш. Ти шушырвләжы цәрышты дә кутан вйлны
 ылытат вольык каваштын акшым эчә когон валтат.

Пармывләдон кырәдәлмашты сәк йажо тэгән сред-
 ствавлә ылыт: и йыдэок вольыквләм кытәш лыкмәш-
 кы шукшвләм тэмдән, цывәштән, аль шукш ыраж-

вләшкыжы крәолын аль нафтальн мазым шырэн йамдымаш.

Шыңа (шарык пармы) когончок ёлыштәшән шыргы лошты дә шыргы лишны кытымы вәрвләшты, тышкәрышты, дә шарык урдымы витә шәлыквләшты ужалтәш. Ийуль гыц сәнтәввыр тылзы йактә, шокшы кәчывлә годым, тыңавлә чонәштёлыт. Шарык тәрвәш авә шыңавлә вазалмыкышты, шарык нәрәш мынывләштым мынцән оптат. Лычынкывләжы нәр шужышкы, ышма понгыжышкы пырат, ёндәкш тылзышты мынәш ләктыт.

Нәр шужышкы кәлгышкок лычынкывлә варәштмыкы шарыквлән рун йогаш тыңаләш. Шарыквлә тырвёнцыт, кахырат, нәрёштым анцыл йалвләшёшты, рок тәрвәш дә магань шон пингыды әдырвләәш пиш когон шыркәләт, йужгнамчы шарыквлә вуйын сәрнәш тынәлыт, дә шырэрәкынок колат.

Пармывлә дон крәдәлмәш мәрәвлә:

- 1) Парман годым вольыквләм кытәш ак кәл.
- 2) Вальыквлә вёлнышы лычынкывләм (шукшвләм) топылоть йамдән миәш, пытәрәш кәләш. (Пишыжок шуран шалдыра вольыкыным —).
- 3) Имны, ышкәл вольыквләм топылоть итырайәш кәләш.
- 4) Кытәш лыкмы годым шарык нәрвләәш таварный тыгытым шырәш кәләш. Таварный тыгытышы, качкыш пумы вәрым (тәганәм молы) шырән, шарык нәрәш кәннылын шырәлтәш.

Пармывлә вольыквләм авырәм нәлмышты гыц пасна, пырылмышты гач цәр тәрвәтышы бацылывләм (сбырски йазвын дә молы цәрёнымәт) шәрәт.

Шыргән дә лывыргы вәрвләшты пармывлә когончок улы. Нины кәнгыж тынәлмы годымок чонәштыләш тынәлытәт, август тылзы йактә чонәштёлыт. Пырыштыдон вольыквләм тошаландарат дә шкәлвлә шышәрём көтыртәт. Кыды тымәншывлә (Порчынски) пармывладон крәдәләш вольык йуктымы вәрвләшты вё-

дѳм нѳѳтѳ дон патѳлантарѳмашѳм ѳмжо мѳрѳэш лѳдѳш.

Тѳнгѳ вѳдѳм вѳцкѳѳжѳн патѳлантараш 300 квадратный мѳтѳрѳш 0,4 кило нѳрѳ нѳѳтѳ кѳлѳш. Вѳдѳш пармы тѳкнымѳкѳжѳ, ѳшкѳмчѳм нѳѳтѳш вѳдѳм шѳндѳѳт чонѳштѳн кѳн ак кѳрт, вѳдѳшок кола. Совѳтски Сѳѳузыштына пармывлѳ доны крѳдѳлмѳштѳ, лач ѳштѳн кѳрдмѳнѳжок, кынам шокшы, когон парман годом кѳтѳдѳмѳш вѳлѳ ылѳш.

ѳвѳрѳвлѳ, пиш когон цуцанок вольыквлѳ вѳлкѳ онгылашышкы, нѳрѳшкѳ, сѳнцѳрѳждоки, важлошкы вѳдѳлѳлтмѳштѳдон дѳ пырылмыштыдон пиш когон вольыквлѳм авырѳм нѳлѳт. **ѳвѳрѳвлѳ** пѳрын шѳндѳмѳ вѳрвлѳм тѳнгѳ тѳрлѳмѳлѳ: вольыквлѳм пѳцкѳмѳш „вѳрѳшкѳ питѳрѳмѳлѳ, савыцвлѳм ушты вѳд дон нѳртѳн кычымыла, ѳль цилѳ вольык кѳпчѳмок вѳд тон нѳртѳмѳлѳ дѳ вара извѳстка вѳдѳм шѳрѳмѳлѳ. Тѳдѳжѳм итѳнѳдон ѳштѳн ѳажо ылѳш.

КѳТѳМѳ ГОДОМ ГИГИѳНѳН ТѳРГѳМАШВЛѳЖѳ

Вольыквлѳм кытѳмѳ годом тѳхѳнѳ обшѳй гигиѳнѳчески условивлѳ лишѳшлык ылыт:

1) Вольыквлѳм ѳал лѳвѳл качкышѳш, кѳнгѳжѳш пырымыкы, изин ольѳн, кѳтѳш лыкмѳшкѳ, ирок изиш пукшалал миѳн привикнѳктѳмѳлѳ.

2) Кѳтѳш лыкмѳшкѳ, кѳтѳмѳ вѳр анчымы, лувлѳ гѳц, мѳгань шон вильѳвлѳ гѳц итѳрѳѳмѳ лишѳшлык ылѳш.

3) Цѳрѳм шѳрѳн кѳрдшѳ ѳнѳѳн агыл вѳрвлѳ дѳ лѳдѳш пѳрѳн шѳцмѳн лаза вѳрвлѳ, ѳѳмвлѳ да молат пичѳн нѳлмѳ лишѳшлык ылыт.

4) Кѳтѳмѳ вѳрвлѳм, вольыкклан качкыш ситѳжѳ манын, учѳсткѳвлѳш пѳйылѳн шынѳмѳлѳ. Кукшѳрѳк вѳрвлѳжѳм имнѳи дон шарыквлѳм кытѳш, лапырак вѳрвлѳжѳм шуран шалдыра вольыквлѳм дѳ саснавлѳм кѳтѳш ѳштѳмѳлѳ.

5) Шуды кушкын шоктымэшкѣ вольыквләм лыкташ ак кэл.

6) Лывш кошкымэшкѣ вольыквләм кѣтѣмѣ вәрѣшкѣ лыкташ ак йары, вольыквлә мѣшкѣр пушты дә шолвлә карштымы цэрвлә дон йасланаш тѣнгәл кәрдыт.

7) Кэчѣвәлѣн вольыквләм лэвәш лѣвәкѣ әль ымылѣшкѣ шагалтымыла.

8) Шѣшәрән шкалвләлән кѣтѣмѣ вәр мѣндѣрән ынчѣ ли, шѣшәрән шкаллан мындѣркѣ кашмы йажо агыл. Шкал вадарәш шѣшәр кычалт кодмыкы, вадар каршташ, әль мѣндѣркѣ ашкәдмәшәш, валән шѣцшѣ вадар гѣц шѣшәр йогаш тѣнгәл кәрдәш.

9) Купвләштѣ, карәмән, урмашан вәрвлә дә молы йардымы вәрвләштәт вольык-вләм кѣтәш ак кэл.

10) Кѣтѣмѣ вәрѣштѣшѣ шудывлән ботаньичәски составыштым пәлән ләкмѣлә дә качкаш йардымы шудан вәрѣштѣ вольыквләм кѣтәш ак кэл.

11) Пармывләдон дә молы шѣнгәвләдон кѣрәдәлмәшѣм органьизуымыла.

12) Кѣтозѣвләм анцыцок йәмдѣлымѣлә дә нѣнѣлән пытәриш палшыкым пушашлык аптѣэкывләм нәлѣн пумыла.

13) Кѣтәш лыкмәшкѣ дә кѣтәш лыкмыкат жәп гѣц жәпѣшты кѣтом вәтѣринарлән анчыктымыла.

14) У гѣц кандымы вольыквләш 14 кэчѣ пасна кѣтѣмѣ вәрѣштѣ (карантѣинышты), молы вольык лошкы йарыдәок, кѣтѣмѣлә.

15) Вольык кѣтөвләм чәльнѣквлә лишкѣ налѣн миәш аккәл, дә кѣтѣмѣ вәрвлә лишнѣ чәльнѣквләжѣмәт ыштәш ак кэл.

16) Шѣжѣм покшыман, кужы йытвлә гоным вольыквләм кѣтѣмѣ вәрвләштѣ йыт вашт амалташ ак кэл, пырстуйән дә йасланаш тѣнгәл кәрдыт.

17) Йурвлә топылоть йураш әль лым вилѣкәләш тѣнгәлмәшкәт, кытѣмәш гѣц вольыквләм изин ольән пичѣ коргѣш пыртымыла.

18) Вольыквлälän прамоу, ситäлыкок вöд йуктöм-машöм органьизууаш кэлэш.

19) Вольык урдымы кудвичöвлäэш, вöцкöжбöн лэ-вэдälмö, кормы пумы вярән заговлäm бштöмблä дä тишкö вольыквлäm свезä воздухтон шöлäш лыкдыл-далмыла.

20) Шалдыра вольыквлäm тыгыды вольыквлä гöц пасна кöтöмблä. Лишäшлык шкалвлäm лимö вэкöблä кöтöшкö айырымыла.

КÖТÖМБÖ ГОДЫМ ВОЛЫКВЛÄМ ЙÖКТÖМÄШ

Кöтöмбö вярöштö вольыквлäm йажон урдаш манын, йажо выдöм ситәрöмаш чöнгöдöмбö пашажок лиэш.

Выд укэ гынь вольык урдымы хозайствам видäш ак ли. Кэчöннок вольыквлä пиш шуку вöдöм шоды гач (шöлэн), кавашты гач (кавашты шулöмбö дä испарайалтмы гач), кыжмы гач, шöшэр пушы вольыквлән шöшэр йарэ вöлкö лыктыт. Тидöвлä вярэш вольыквлälән вöд кэлэш. Тöлэц паснажат вöд хозайствашты когон кэлэш. Тэвэ ма гишән кöтöм вэрэмән вольыквлälән ситäлыкок йажо вöдöм ситәрäш шанаш кэлэш.

Магань вöд лишäшлык (гигиәнöн тэргöмашвлä).

Йуктäш йарал вöдöм физичэски дä химичэски свойствывлäjö дон дä йардымаш микробвлä укэ донны опрэдьэльäйт.

Вольыквлälән йукташ йарал йажо вöд, цöрэдöмбö, ирэ, тотлы тотан, нöмагань пыштымы дä кэрäl тэм-пэратуран лишäшлык ылэш.

Вöдöн тэхән качэствыжым проста приборвлä до-нок пäläш лиэш,

Вöдöн цöрэән дон сотыжым дьистыльированный, кужикä 40 см. кытан цилинтöрбшкö оптэн шöндöм-бö, вöд дон тängштәрэн пälät. Вöдöн ланцывлäш-тöм кöшöц, цилинтöрвлäштöм ош пумагаэш шагал-тэн анчымыла.

Йажо вöд соты, цöрэдöмбö лишäшлык. Иктä ма-гань цöрэ вöдöштö улы гынь, (сары, сары-кырәнäl-

гъ, ыжаргы да молы цырэат) вѣдыштѣ миньэральный аль органичэски вѣществлѣ улым анчыкта.

Санцалан, качы аль ышма шорагдышы (вѣжуший) тот вѣдыштѣ улы гѣнь поварэнный санцал, сэрно-кислый магнѣзи дѣ кѣртньи улым анчыкта.

Вѣдын тотым 15-20° С ылмы годым каньыл пѣлѣш. Вѣдыштѣ ньимагань пышат лишѣшлык агыл.

Вѣдыштѣ шѣшѣ пыш улы гѣнь, иктѣма шѣмѣш улым аль худа вѣр гѣц йогышы вѣд улым анчыкта. 50-60° С йактѣ ырѣмыкѣ вѣлы вѣдын пышыжым каньыл пѣлѣш, тѣгѣнь тѣмпѣратурышты вѣлы пышланышы вѣществавлѣ айыртѣмын пышангыт. Вѣд топылотьок свѣзѣ шалга гѣнь, тѣмпѣратурыжы ак кузы гѣнь тѣштѣ газ (углѣэкислота дон углѣрод) улым анчыкта. Вѣдын тѣмпѣратурыжы 15° С эртѣрѣшѣшлык агыл.

Ливѣ вѣд йумы шомашым худан цѣрѣ.

Ѱштѣ иѣн вѣд ырѣн шѣцшѣ вольыквлѣм пырстуйыктѣн дѣ тѣжѣ шкалвлѣм лоѣштѣрѣн кѣрдѣш.

Практѣчэски кѣрѣл пѣшѣѣш вѣдын химичэски составыжым опрѣдѣльѣйѣмы годым пѣлымылѣ:

1) Вѣдышѣ углѣэкислѣй, сэрно-кислѣй санцалвлѣ, извѣсткѣ дѣ магнѣзи улы гишѣн вѣд пингѣды ылмым пѣлмылѣ,

2) Вѣдыштѣ органичэски вѣществавлѣ дѣ нѣнѣм шѣлѣтѣшѣ продуктывлѣ (амиак, азотный да азотьистый кислотавлѣ, сѣроводород) улым пѣлымылѣ.

Вѣдын химичэски составыжым проста лабораторный исслѣдованьи дон, вѣрышток аль лишѣл лабораторишкѣ анчѣн лѣктѣш колтѣн пѣлымылѣ.

Пиш пингѣды вѣд, вольыквлѣлѣн йѣктѣш йарыдымы манаш ак ли гѣньѣт, хозѣйствѣнный цѣльѣш ти вѣд ак йары. Вѣдыштѣ миньэральный да органичэски вѣществавлѣ улы гѣнь, шѣшѣ тѣнгѣлшѣ органичэски вѣществавлѣ, айыртѣмынчок вольыквлѣ гѣц лишѣ; мѣнѣм гѣцын кодшывлѣм кѣшкѣмы гѣц лишѣкыньѣвлѣ цикѣмы вѣрвлѣ гѣц дѣ молы гѣц лѣвѣыр; тѣшѣ почвы гач вѣд йогымым анчыкта. Пиш когон-

чок йардымы микробвлä дон (сибирски йазвын да молы цэрбн дон) дә кучы льянйквлä дон вьдбн за-ражайалтмыжым пäläш кэлэш.

Йардымы вьдвлä гьц вольыквлән цэрләнймäш дә колымашат лин кәрдэш.

КЫТЫМЫ ВÄРВЛÄШТЫ ВЬДЫМ СИТÄРЬИМÄШ

Кытымь вәрышть вольыквләм йэстэствәнний вәр-влä гьцäт (аңыр, йар...) дә искусствәнний вәрвлä гь-цäт (вьтсынца, пүэ) йүктäш лиэш.

Кәрэк магань вәр-гыцäт вольыкым йүкт-ымь годым, зоогиги-әнбн тэргймäшвләм соблюдайаш кэлэш.

Пүэ гьц, аңыр дә йәрвлä гьц вольыкым йүктымь годым, тиш-кь намозы вьд иогы-маш гьц, вольык дә кэк вильäвлä кьшкь-мäш гьц анчымыла.

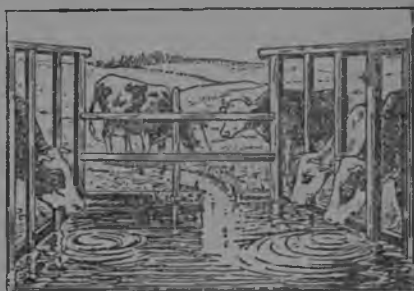
Вольыквлä йүктымь вәрвлä лишнь вольыквләм нү-штьлбктäш, тыгырым мышкаш, кьньэм дә итбнйм шыкташ ак кэл.

Вьд йүктымь вәр изи вэль гьнь пьндашыжым ильь гьц итбрайән дә кэлгэмдән колтымыла.

Йүктымь вәрвлäшть вольыквлä вьдым бнчь пыды-ратыләп дә, шыр, кьжвэквлäштьдон бнчь льявбьр-тъләп маньн, йүктымь вәрвләм равьвлäдон пичән шьндäш кэлэш. Вьд йүктымь вәрышть тура сирьм торэмдән колташ кэлэш. Йуктäш вольыквләм цуцат ци-цан валтымыла, икәнäшть кьтө хälä валташ ак кэл.

Шолын лäкшь вьдвләм йүктымь годым, вал мы-чан приюмнькым (чанкого таганәм вольыквләм йук-тäш шьндäш кэлэш.

Капайымы дә труван вьд сьнцäвләм (абэссински,

26-кар. Иумы вәр

портоновски, пролымывлам) Ыштэн грунтовый выдтон пользывайымыла.

Капайымы вьдсьинзэвлэ гьц йуктьмь годым тэгэнь грунтэвый выдтон правилывлэм анчымыла:

1. Вольык шалгымы дә намозы пэрэгьмь вэрвлэ-гыц 50 мэтьр өрдьжэш вьтсьинцэлан вэрьым айыраш кэлэш;

2. Вьдсьинцэн кэлгьцшь 4—5 мэтьр гьц коаш Ынчь ли, органьичэски вэшэствавлэ дә бактьэривлэ-дьмь, кэлгьштылшы ирэ вьд лижь.

3. Вьдсьинцэ пуражы вьд шывштымы матьэриал-влэ гьц (кү гьц, калымы кьрпьц гьц) Ыштымь йажорак ылэш;

4. Вьтсьинзэ вьлэн лэвэшым аль вьд витьдьмь лэвэшэн будкым Ыштэш кэлэш;

5. Вьдьмь вьтсьинцэ гьц вэдьрэ дон агыл, насос дон лыкташ кэлэш;

6. Вьдсьинцэ сага рокчы мол вэр гьц кукшьрак лишэшлык;

7. Вьтсьинзэ гьц вьдьмь вал мычкы өрдьшкы кол-тымыла, валжы вьдшывштымы матьэрвиалвлэ гьц Ыш-тымь лишэшлык.

8. Вьтсьинзэ лишнок вольыквлэм йуктэш ак кэл.

Пролымы вьтсьинзэвлэ: абиссински, артьэзиански, кэлгь вэр гьц йажо качэстван вьдьмь лыктыт, сэдын донок тэгэнь вьтсьинцэвлэм Ыштэш кэлэш.

Лаксаквлэштьшь, купвлэштьшь, йогэн кэрдтьмь пүэвлэштьш вьдвлэм, цэрвлэ Ынчь попазэп манын, йуктэш ак кэл.

Йужнамчы вьдьмь итьрайьшэшлэнэн фильтруйаш, шолташ дә химичэски составывлэ дон дьэзинфэцим (хлорированьым, озорньированьым дә ультрафиольэ-товый лучи владон дә молыдонат) Ыштэш вэрэштэш.

Кынамчы пиш шокшы кэчьвлэ шалгымы годым, кьтьмь вэрвлэшть шокшэш выд кошкэн кэмь го-дым, кыды вольыквлэжьм (пльэмэнной ушкүжвлэм) вьрэн мыртны пукшэн шалгыктымы годым, вьдьмь йуктэш автоэш аль араваэш поцкавлэдон шывштат.

Вольыквләм йүктүмүкү вәдүрәвләм, тәгәнәвләм итүрайымыла, цәр вәрәшт кәрдмүлә чүчәш гынь дезинфекцим (шокшы вьддон соды йарәлә, йәдкий натр дә молы йарәәт) ыштүмүлә.

Кытүмү вәрүшкү вольыквләм лыкмәшкү, вьд йүктүмү вәрвләм цилә анчымыла дә тидүвләм ыштән мимүлә:

1. Вьд йүкүмү вәрүштү кыныжвләм, шүшү пушәнгүвләм, прәнәвләм, царкәмвләм, әль иктәмаганы вольыкын дә кәк вильәвләм, намозывләм дә молымат цилә итүрайән лыкмыла;

2. Вольык йүктүмү вәрвләшкү: әнгүр түрүшкү, йәр түрүшкү дә молы вәрәәт валымашвлә тура ылыт гынь, пасәзмән колтымыла:

3. Йумы годем вольыквлә вьдүм ынчү ләвүртүләп манын, йүктүмү вәрвләм пичән шьндүмүлә;

4. Вольык йүктүмү инвентәрүм: поцкавләм, тәгәнәвләм, вәдүрәвләм ситәлыкымок йамдүлүмүлә;

5. Ыштәш лимү сәмьнь вьдүн качествыжым, химичәски дә бактэорологичәски исләдонаньым ыштән, пәлән ләкмүлә;

6. Кытөштү цилә вольыквләмок вәтэринар анчән ләкшы, йасаанвләм дә цәрләнәш цацышывләм пасна кытөвләшкү айырымыла.

ИТҮРАЙҮМӘШ ДОН ДЬЭЗИНФЕКЦИ

Вашталтшы цәрдон вольык колмыкы вильәжым тайымыкы, вольык витәм дә молымат итүрайәш дә дьэзинфекцим ыштәш кәләш манын, күшнү сирүмәштүнә шуку гәнә әшүндәрүмү.

Итүрайүмәш дон дьэзинфекци ыштүмүн цәлжы вашталтшы цәрүн шәрүмәшүжүм пүтәрүмәш ыләш.

Ньигнамат вольык шалгыктымы әль колымы вәрүгүц итүрайәш тынгаләш кәләш. Итүрайүмәш тәнә кәшәшлык ыләш: намозым, вольык йал лүвәлнүшү шәрүшүм, кодшы кормым, олымвләм цилә икараш погымыла. Вара цилә тидүм йылатән колтымыла (сибирски йазвы дон, шумәший карбункул дон шуран

шалдыра вольыкын чума дон колымы годым) аль вольык мыгиләшкѣ дѣ вѣсѣ йорѣ пасна вѣрѣшкѣ вольык сагаок тайымы годым мѣдѣмѣлѣ. Цѣр когон лѣдѣш агыл годым дѣэзинфѣкцим вѣлѣ бѣштымѣлѣ.

Пун частѣвлѣм: коритѣм, пукшымы вѣрвлѣм, пичѣвлѣм, йѣшлѣвлѣм. дѣ молымат кышты кѣлѣш пыжарымыла. Пыжарымы тарвашвлѣштѣм, дѣ итѣрайѣмѣ гѣц кодшы сѣквлѣм йылатымыла.

Шкал шалгыктымы вѣрѣштѣшѣ витѣн кѣрдшѣ — пу сѣдѣравлѣм карангымыла.

Сѣдѣрѣ лѣвѣлнѣшѣ рокым, вольык кыжвѣк, намозы вѣд кышкѣвѣк валѣн витѣн шон йѣлхи капайѣн карангымыла.

Ти капайѣн лыкмы рокым мѣнѣмѣшкѣ вольык мыгилѣш ѣль пасна вѣрѣш мѣдѣмѣлѣ, карангымы сѣдырѣвлѣм пыжарымыла дѣ итѣрайѣмѣлѣ, вара дѣэзинорѣкцим бѣштѣмѣкѣ мѣнгѣшок шѣрѣш лиѣш.

Вѣдѣм шывштымы сѣдѣравлѣм дѣ вѣд шывштымы матѣриалвлѣ гѣц бѣштѣмѣ стѣнѣвлѣм, штолмывлѣм, имнѣи шалгыктымы вѣрвлѣм, кыжвѣк йогымы канававлѣм шокшы вѣд дон соды йѣрѣлѣ, ломыж ѣль ыжар шавынь йѣрѣлѣ мышмыла.

Гльинтон (коршок рокым) шин шынѣн бѣштымѣ сѣдырѣ вылѣцѣн начкы ламыжым, кукшы ланцы йѣктѣок карангымыла. Рокын аль ошман сѣдѣрѣвлѣ гѣнь 10 сантимѣтыр кѣлгѣцѣм (кукшы рок йѣктѣ) нѣлмѣлѣ. Лыкмы рокчым вольык мыгилѣш, ѣль вѣсѣ йорѣ пасна вѣрѣш мѣдѣмѣлѣ. Шулдѣкѣн, тошты хѣдѣрвлѣштѣм (кѣрѣмвлѣм молы) йылатымыла. Вольык пичѣштѣ шѣ кычылтмы ѣдѣрвлѣ (вѣргѣц вѣрѣшкѣ кандышмы кольмы пугы, шѣнѣйк, кѣрѣпльѣ, кольмы, арававлѣ, вачкывлѣ дѣ молат) дѣэзинфѣкцим бѣштѣмѣкѣ, соды раствор дон, кон дон аль шокшы шавынь выд дон йѣжон мышкын колтымыла.

Кѣртнѣи ѣдѣрвлѣм (цѣпѣм. колцавлѣм, шѣнѣйквлѣм. кольмывлѣм, йѣл пындаш ыдырымывлѣм, ѣзѣрвлѣм, шипцивлѣм, вѣдѣрѣвлѣм) йѣматѣн аль вѣстѣтъѣн цѣр вѣштѣлт кѣрдмѣшѣм карангымыкы проста, аль кон

выд дон мышмыла. Каваштын аль рэзини адырвләм цэр вашталтмашым йамдымы жидкостьвлә дон мышмыкы, шавыньан вйд дон мышмыла.

Цэр вашталт кэртймйм бштйшй (обэззараживайшы) срдствавлә шуку статсан улы. Мә кок цуцаэш айырәна. Пытәрли тонышна улы вэшэствавла гишән, дә вара химичэски нәлмй адырвлә гишән кәләсэнә.

Дьэзинфәкцилән тонышы срдствавлә

Кэчй соты — шәрлышй цэрвлән микробвләм йамдышы, (тубэркульоз годым дә молнамат) сэк йажо срдства ылэш. Сэдй гишәнок вольк урдымы кудвичйвләм, сарайвләм, көргйшкйжәт цилә вәрәок дә цилә вольк анчымы адырвләмәт кэчй соты ужмыла стройаш кәлэш. Вольк анчымы адырвләм, соты кэчйн кэчй айарышкы лыкташ кәлэш. Вашталтшы цэр вәрәштмйкй, кэчй соты молы дьэзинфәкци срдствавлә гыц пасна палшыкым пуэн ак кэрт. Кэчй соты вашталтшы цэрвлә шәрлымәш гыц палшыкым пуа. Шолты маш — мытык жәпйшток заразым пуштэш. Вйд 15 гыц 30 минут йактә шолжы, дә шолтән дьэзинфәкцируйымы адырвләжым вйдчй мүдйжй. Выдэш шолтән, әтйдэрвләштйшй, магань шон инструментвләштйшй (стыоклан, фарфорын кйртнйн), дә пишйжок чимй адырвләштйшй (шыргымсавыцыштышы, халатыштышы), шәрлышй цэрбн микробвләм пушташ лиэш.

Вйдйшкй 2 процәнты угльәкислый содым, ломыжым аль ыжар шавыньым пиштәлмйкй тйнәм дьэзинфәкцин силажы эчә когон кушкәш.

Кукшы шокшы. Комы адырвләштйшй (халатыштышы, йалашыштышы) цэрлйктйшй микробвләм, шокшы утыуг дон утыужлән пушташ лиэш. Комы адырвләм 2 кәнә, кок вэлгә утыужлаш кәлэш. Тыгырыштышы, йалашыштышы, выргәмыштышй тивләм, шуршывләм дә ма гань шон кавшангывлам Кукшы шокшы пиш йажон пуштэш.

Йлатымы дон когэртй маш. Тыл салым тыр-

хышы кыртнын адырвлам, да пунымат — кольмым, шэньбкым, краплям, пугым, тартам да молымат салымыш цикальн заразым пушташ лиэш. Олтэн шындымь тылэшок Когэрташ лиэш.

Химичэски срездствавлэ дон дэезинфэкциям бштэмаш.

Заразым йамдаш манын, шука йиш ылшы химичэсли срездствавлэ гыц, шырэнчок сульэма раствором, итырайымь да итырайдьмь карболовый кислота, креолин, таварный тыгыт, соды, хлор вйд, формальин раствором кычылтыт, да эчэ йажон птырэн шындымь вэрвлашты сира дон да молы донат шыкштат. Сульэмам 1000 частья выдэш ик частьям йарэн примэньайымьлэ (кычылтмыла).

Кызыт бндэ пользывайаш каньыл лижы манын, аптэквлашты 1 грамман, йакшар — розывый цырэан таблэтки влэм бштат Пиш когон йадовитый дээистиан ылэшат, сульэмам пиш итыран. вэтьэринарный спэциалист анчымыдоны вэлы кычылташ йара.

Итырайымь очышынй карболовый кислота — растворомы 3—5 процэнтаным примэньайат. Кудвичывлэм, вольк витавлэм тидын дон шэргаканат ак дэезинф-эксируйэн. Шырэракынчок карболовый кислотам шавынь йарэлэ шокшы раствор бштэн кычылтыт. Ик вэдыра шокшы вьдышкы 400 грамм ыжар шавыным да 600 грамм карболовый кислотам колтат.

Тэнэ шавынь йарэлэ бштэмь карболовый раствором вэньк дон, шоткадон аль йорэ прибор дон (гидропулт дон) пиш когон лавыргэн шыцшы пун частьявлэм (окнявлам, амасавлэм, вольк пукшымы вэрвлэм, йашлавлэм, тэганавлэм, кыртнын адырвлэм, выргэмвлэм, шарган аль резины дон бштэмь адырвлэм да молымат пырхэн дэезинфэкциям бштат, (примэньайат).

Сира йарэлэ карболка йарыш. Итырайымь шимы карболовый кислоташкы, ольэн, изи

порцывлә дон шим карболкы нәрүкүмок концен-
трированнй тьэхничэски сэрнй кислотам при-
вайат. Сэрнй кислота доны карболкым үштүштү,
әтүм лымышкы аль үштү вөйдүшкү шагалтэн йары-
мыла. Йарымыкы кут кэчү шүнциүкүтүмүлө. Кислота-
влөм йарымы годым пиш когон пэрэгаш кэлеш. Сэр-
нй кислотан газым дә крэзолын парым шүлэн шүн-
дүмаш гүцүн, түнүш воздухышты пашам бштүмүлө,
выргөмүм дә кәпүм пиш пэрэгүмүлө. Ти йарымым
(смэсүм) ирсөмок аль 10% вөдүм йарэн употрөбл-
яйбүмүлө.

Сирә доны карболкы йарымы 42° үштүштү кылмө,
ти йарымышкы 5—10% поварәннй санцалым при-
вайымыкы кылмөмаш точки 8—13 градус йактэ ва-
ла. Хлор вөд бшкэ обйомчын $\frac{4}{5}$ пайжы вөдүм
оптэн шүндүмү 10 лүтыбран йамдар вашт балон
гүцүн хлорым (газым) колтэн вәрүшток йөмдүлө-
теш. Йамдарыжым хлөр тэмү сөмүн жөп гүц жө-
пбштү мыльгытылмыла. Ыжар-куп цөрөән вөдчү
лимбүкү, хлор дон йарлэн шомым анчыкталорнй из-
вөскөм дьэзинфөкцилән 20% концентрированнй смэ-
сүм да 5% вишкүдү смэсүм употөзбляйят.

Пөтәрлишүжүм висүмү 20 пайым хлоринывый из-
вөскөм 80 пай висүмү вөд дон йарэн бштат, вөсү-
жым 5 пай хлоринывый извөскө дон 95 пай вөдүм
йарэн бштат.

Крөольинүм — 1 — 3% йактэ вөдөш йарэн упо-
трөбляйят (кычылтыт). Ик вөдүрө вөдөш 400 грамм
крөольин кэлеш.

Свөжөгашонайа манмы извөскөм тэгө
йөмдүлөмүлө: токо йылатэн лыкмы извөскөм нөлмү-
лө кымда-рак әтүшкү оптэн шүндүмүлө, дә ик ла-
дын вөлкүжү вөдүм йөрүмүлө (вөдчү нөлүшү
дон извөскө гүц 2 пай чөдүн нөлөлтеш). Тэгө бш-
түмүкү извөскө кү гүцүн лашаш ганыы лиөш, ти-
дүм кышты йасланышы вольк ылын, шалгыктымы
вөрвлөш, кыжвөкчү дә молыжы йогымы вөрвлөш,
сөдүрөш дә молы вөрөят шөвүмүлө.

Известкә шышэр: а) кым лытыр вьдышкы ик килограмм извэскәм йарэн ныгыды—лиэш; б) ик килограмм извэскәм 20 лытыр выдэш йарэн вишкыды—лиэш.

Крэзол выд. 20—50 грамым крэзол шавыным нэлытат вьлкыжы ик лытыр вьдым опталын йажон йарэн шьндат, тынам 2—5%-ән растворжы лиэш.

Тыгыт. Дьэзинфэкси ыштэш йакты тугытым нэлыт. Тышакэн коным аль шавынь дон коным тигытдон йарэн раствором ыштат.

а) Кон дон тигыт йарышым (растворым) йамдылаш ик лытыр вьдым нэлыт, тышкы 100 грамм йэдкий натырым да 400 грамм тигытым привайат. Вара цилә ты йарымым ик вэдырә вьдышкы опталыт.

б) Шавынь дон йарэлә тигыт раствор. Ик вэдырә раствором ыштэш 400 грамм тигытым-нэлыт дә 200 грамм ыжар шавытым, дә тидым изиш ырыктымбы годым пыдыратылыт. Вара ик йамдар 15%-ән йэдкий натыр раствором (400 гр. вьдэш 50 грамм йэдкий натыр йарышан раствором) нэлыт. Цилә ти йарышым (смэсьым) ик вэдырә вьдышкы опталмыла.

Угльэксиль содым 5—10 процентән, шокшы раствором примэньайымыла.

Формальин раствор (1%-ән). Нэлыт 30 грамм выжалымы формальиным да 1 лытыр вьдышкы опталын йажон йарыкалэн шьндат.

Дьэзинфэксильк срдствавлэм айырымаш

Цэржы дә цэржын шарлымашыжы магань ылэш ты сэмынь дьэзинфэксим ыштымыла. Сэк лүдыш цэрвлә годым дьэзинфэкси ыштымбы гишән шагала-лына.

Сибирски йазвы цэр

Вашталтшы цэр дон цэрланышы аль подозрительный вольквлэм анчышывлә, сакой заражайалтшы адыр-

вләм дә колышы вольык вильявләм (капвләм) кочылтшывлә кидыштѳм, выргәмѳштѳм дә йаләш чимѳйвләштѳм итѳрайән да дъэзинфәкцируйән колтышашлык ылыт.

Заражайалтшы помәщәнѳйвләштѳ (витәштѳ дә молы вәрәәт) дә тунѳ шалгыктымы вәрвләштәт итырайәш да дъэзинфәкцим ѳштәш кәләш. Дъэзинфәкцилән сәк йажо срдстважок сульәмән раствор ыләш.

Айыртәмѳнчок вольыквлән пинѳдыѳ дә вишкѳдыѳ вѳр йарышан выдәльәнѳйвләм (вольыкын ләкшѳ йогышывләм) анчалаш кәләш.

Тәгәнѳ выдәльәнѳйвләм намозы дә шәрѳш (олым) йарәлә ик вәрә погән йылатымыла.

Цәрән вольыквлән, вѳр дон ләвѳйргән шѳцшѳ вишкѳдыѳ намозым извәстка шѳшәр привайән дъэзинфәкцируйаш кәләш.

Сибирски йазвы цәр дон цәрләнѳшѳ вольык лѳйвәлнѳшѳ олымым дә кодшы кормыжым ик араш ѳштән йылатән колтымыла.

Сап цәр

Сап цәр дон йасланышы имнѳйвләм анчышы, имнѳи вильәм кычылтшы әдәмвлә, кидѳштѳм, выргәмѳштѳм, кәпѳштѳшѳ вольык вильәәш тѳкнѳш вәрвләм мышкын, дъэзинфәкцируйән шѳндышашлык ылыт. Йасы вольыквләм карандымыкы вольык витәвләм 5⁰/₀-ан крәолин раствордон аль карболдон, сульәма раствордон дъэзинфәкцируйаш кәләш.

Йашур цәр. Йашур цәр дон йасланышы вольыквләм анчышы, цәрән дворвләм ирѳктѳшѳ, цәрлѳшѳ вольыквлә гѳц кодшы намозывләм нырышкы шывштышы әдәмвлә кидѳштѳм, ләвѳйргән шѳцшѳ капѳштѳм шавынь дон йажон мышшашлык ылыт, вѳлән дә йаләш чимѳйвләштѳм цилә дъэзинфәкцируйышы растворвлә дон ирѳктән колтышашлык ылыт.

Вольык витәвләм дә витәштѳ кычылтмы әдѳрвләм дъэзинфәкцируйән колташ кәләш. Цәр шәрлѳшѳ хозайствашты кодшы кормы дә йал лѳйвәлән шәрѳш

запасвләм мол варэ лыктэок, ти хозайствашты вэлы кычылташ йара.

Дьэзинфекци ёштәш карбалывый кислота раствор, кон йарэ тигыт раствор, крэолын раствор йарат.

Вольык вильәвләм кычылтмы годым, ёндә магань тэргымәшвлә ыштышашлык ылыт, тыдым анчалына.

КОЛЫШЫ ВОЛЫК КӘПВЛАМ КАРАНДЫМАШЫМ ОРГАНЬИЗУЙЫМАШ

—Сәндәлыкыштышына цилә улы рәсурсвләм мобилизуйаш — Партын ұжмәшыйжы ыләш. Сәндәлыкнан культуры сәмынь ёлёмәш кушмаш, науки дон тәхникы развивайалт шомаш, кыдывләм Совет сәндәлыкышты кызыт ыштән шоктымы, тиды цилә совхозыштышы ровчийвлә гыц, колхозныквлә дә ёшкәтурәш хрәсаньвлә гыц колышы вольык кәпвләм карандымаш пәшәм органьизуйымашым пиш когон анчән ёштәш тэргә.

Мәнмән вольык хозайствавләштышы сырьо дон отходвләм прамой используйән мыштымаш социальстичэски накопльэныйм кушташ дә социальстичэски стройтэльствын матьериальный базым пиньдәмтәш палша.

Колышы вольык кәпвләм увирәйымәш пәшәм пырамой шындәш, нырвләшты, кытымы вәрвләшты вильәвлә дә молы, сакой цәрвләм шәрән кәрдшы, кыныжвлә ёнчы килт каштәп манын, колышы вольык кәпвлә шывштымы әдырвләм (тирым тэльэгәм дә молымат), колышы вольык кәпвләм кәрәлвләшкы пәрәрабатывайаш манын утыльустановкывлам дә колышы вольыквләм тайаш вольык кладвишәвләм ыштымылә.

1) Нырвләшты дә кытымы вәрвләшты вильәвләм дә лувләм кышкымәш гыц ёштышашлык пәшәвлә.

Вольыкланат дә әдәмвләнәт вашталт кәрдшы цәрвлә ёнчы шәрләп, дә нырдон кытымы вәрвләжәт цәрвләм шәршы ёнчы лиәп манын, цилә колышы во-

льык кӕпвлӕм колымы йактӕ шоктышы цӕржы йиш дон, утыльустановкывлӕштӕ пӕрӕрабатывайымыла аль вольык кыладвишӕшкӕй тайымыла.

Вӕтӕринарно — санитарный минимумдон да крӕйзой, областной дӕ районый советвлӕн обӕзатӕлный постановльӕнӕйвлӕдон цилӕ советски хозӕйствавлӕлӕн, колхозвлӕлӕн дӕ йшкӕ турӕш хрӕсань хозӕйствавлӕлӕн колышы вольык кӕпвлӕм утыльустановкышкы сдӕйаш шӕдӕлтӕш.

27-кар. Тайдым колыш вальык заразым шӕрӕ

Ти миньимумдон дӕ постановльӕнӕйвлӕдон анцыцок анчыктымы: 25 киломӕтӕйр лишнӕй утылустановкы укӕ гӕнӕ, вашталтшы цӕрвлӕдон (сибирски йазвы, сап, арымы, шуран шалдыра вольыквлӕн чума, симптоматӕйчӕски карбункул да эпизоотӕйчӕски лымфангонтдон) колышы вольык кӕпвлӕм йылатӕн колтымыла, аль кӕрӕл кӕлгӕйцӕйшкӕй вольык кыладвишӕш тайымыла.

Цилӕ вашталтшы цӕрвлӕ, вольык урдымашлан пиш кого ӕптӕйргӕй ылыт дӕ мӕнмӕн халык хозӕйствылан экономичӕски пиш кого ушӕрвым кандат. Тӕйлӕц пасна эдӕмвлӕ лошкы цӕр вашталтмы лӕдышым шӕрӕт.

Вольык дă эдэмвлă лошты вашталтшы цэрвлă шăр-
лѳймашым царѳймашлăнэн дă кѳйтѳм вăрвлăм здороваэм-
дѳшăшлăнэн, цилă сознатьельнѳй труйышывлă ти
цэрвлăм пѳтăрѳймаш вэкѳлă пăшăштѳм видѳшăшлык
ылыт, кѳшнѳ анчыктымы цэрвлăдон ѳасланэн ко-
лышы вольык вильăвлăм кѳшкѳмаш гѳц анчышаш-
лык ылыт.

Маханы колышы вольык кăпвлăм утѳльустанов-
кышкы колтымыла аль ѳылатымыла тидым вăрѳштѳ-
шѳ вѳтѳэринарнѳй врач анчыкта.

Крайэвой, областной дă районный исполком влăн по-
становлѳнѳнкѳшштѳ тѳгѳнѳ пункт—утѳильустанов-
кы улан вăрвлăштѳ, утѳильустановкышкы сдайышаш-
лык колышы вольык кăпвлă сдайалтѳлыт гынь, сѳльхоз
налог обѳектѳ гѳц карандымы лишăшлык агыл дă
тѳгѳнѳ хозайствавлăлăн страховой прѳмимăт пумыла
агыл, манын анчыктымы лишăшлѳк.

Цилă совхоз, колхозвлăшток колышы вольыквлăм,
дă вольык гѳц лиăлтшѳ молы сырѳюм утѳильуста-
новкышкы колтымы гишăн ик эдѳмѳм отвѳтствѳн-
нѳйым аиырымыла.

Коылшы вольык кăпвлăм прамоѳ постарымашым
организуѳаш дă пытокок ти пăшăм вѳктăрэн кол-
таш манын совхозыштыш рочѳйвлă лошты, колхоз-
нѳык дă ышкѳ турѳш хрѳсаньвлă лошты колышы во-
льыквлăн кăпѳм вѳрѳмăштѳ дă прамоѳ увираѳѳмă-
шѳн значѳнѳжѳ гишăн, топлотьок ынгылдарымы
пăшăм кымлаң видăш кѳлѳш.

Шошым эчѳ кѳ тѳм кѳтăш лыкмѳшкăт, кѳтымы
вăрвлăм анчаш дă кыныжвлă гѳц итѳрăѳѳш каждый
совхоз, колхоз дă сола бригадым айырышашлык
ылѳш.

Ти бригадывлă вольык кашмы вăрвлăм, кѳтымы
вăрвлăм, канававлăм, карѳмвлăм дă молы вăрвлăмăт
вильăвлă гѳц, лувлă гѳц дă молы кѳшкѳн шѳндѳмѳ
кыныжвлă гѳц итѳрăѳѳшашлык ылыт.

Цилă вильăвлăм дă молы нѳзчисьтѳвлăм вольык
кладвишăшкѳ, ѳорѳ ѳштѳмѳ вѳд ѳанчыдымы ѳăшѳ-

кән повозкавләш, шывштымыла дә кэрал кэлгѣцѣш-
кѣ тайымыла аль йылатымыла.

Вәрвләшкѣ цэр бнчѣ шәрлѣ манын вольык виль-
әвләм шывшташ, совхоз, колхоз дә сола, йорэ
повокам, тирѣм вѣс йанчыдымы матьэриалвлә
гѣц бштымѣ йәшѣкәнѣм каждый урдышашлык
ылыт.

Тишәкән хрәсәнѣн проста араваок аль йәшѣкок
йара, йәшѣкәшѣжѣ цинкѣм аль ләвәш кыртнѣм
чиәлтән сѣрән шѣндѣмыла. Ти повозка дон тирвләм
мол варэ воксэок кычылташ ак йары, тишакән ко-
лышы вольыкым вәлѣ шывшташ йара. Тэгәнѣ по-
возкашкѣ вольык кәпѣм пиштәш араважы дон ка-
нѣйл ыләш, арава шѣдѣрәш кәрәмѣн ик мычашѣ-
жым йалштән шѣндѣмылә; вәс мычашѣжым вольык
кәпѣшкѣ йаштымыла. Лѣбәдкәлә арава сәрнѣмѣ
годым вольык кәп аравашкѣ бшкэок куза.

Шывштән кэмѣ годым вольык кәп гѣц йогышы
шѣ дә вәсѣ молат, корны мычкѣ йогән, шәпнән бнчѣ
кә, тѣтә вәр цэрән дә вашталтшы цэрѣм шарәш тѣ-
нәл шы лин кәрдәш.

Йорэ бштымѣ йәшѣкән повозкавлә лучиәш толәш.
Тидѣвлә хрәсәнѣн проста арава гѣцок бштымѣ лин
кәрдәш, араваәшѣжѣ куштылгынок кәдәрѣмән; вѣд
йанчыдымы йәшѣквләм вәлѣ пижыктән шѣндѣмылә.

Корнышты колышы вольывләм шывштымы годым,
кәрәк маганѣ йогышывлә лит гѣнѣят, йәшѣк вәшт
ак йогәп.

Тэгәнѣ йәшѣкѣн пындаш дон тѣрвләштѣм цинкѣ дон
әл ләвәш ротнѣ кѣртнѣ дон сѣрѣмылә. Йәшѣкчѣм
ләвәшәнѣм лучи бштымѣлә. Аншыл стәнѣжѣм пачын
кәртѣмым, цаткыдым бштәт, тѣжәкәнчѣ колшы вол-
ыкым шывшыл кузыкташ кәнѣллән блокым бштәт.
Шайыл стәнвләжѣм нѣмәкѣлә пачын шуманѣм бшт-
ѣмылә. Комдык шәргәл шуән шайыл стәнѣ мычкѣ
вольык кәпѣм аншыл стәнѣаштѣшѣ блокәш пижы-
ктән лүктымѣлә. Вольык кәпѣм лүктәл пиштѣмѣкѣ
шайыл стәнѣм лүктәл чүчѣн шѣндѣмылә. Ордыж

стэньавлэштым кок вэлгэ аль ик вэлжым вэлй шәр-
гәл шуманым бштёмйлә. Йашык көргыжы 2,5 мө-
тыр кытан, 2 мөтыр торешән дә 10 см. күкшыцән
лишәшлык. Йашыквләштым дьуймовый ханга дон,
шпутнаныш бштёмйлә. Йашыквләжым повозкавлә
ганьок, колышы вольыквләм дә уттыльсырьом шыв-
шташ вэлй кычымыла, молы вәрэ ньыгышкат кычыл-
таш ак кәл. Колышы вольыквлә шывшташ металы-
чэски йашыкән йорэ автомашинывлә лин кәрдыт,
нины йшкэок пачылтынат дә чүчылтынәт кәрдыт.
Тэгэнь автомашинавләм мәнмән СССР-ыштына пәшә
бштёмәшты кычылтыт. Шывштымы срдствавлә
(повозка, йашыквләм автомашинавләм) колышы воль-
ык кәпвләм шывштән кәмькы кәрәл сэмьнь дьэзин-
фәкцируйымы лишәшлык ыләш.

Вольыкшывштымы повозкам дә молымат заразы-
дымым бштәш сэрно — карболовый смэсь манмыдон
лиэш, кыдым итырайыдымы карболовый кислоташкы
тинәрыкымок концентрированный тәхнычэский сэр-
ный кислотам ольэн пэрэгән оптән йәмдыләт.

Сэрный кислота дон карболовой кислотам үштыштөй,
әтым үштөй вьдышкы әль лымышкы шьндэн йарат.
Ти йаркалымым, полныйок рәакци лиәш, кут кәчөй
шьнцыктымйлә. Кислотвләм йаркалымы годым сэр-
ныстый газ дон дә крэозолын пар доны шүлән шьн-
дымәш гыц, тунь вэлй дә пиш когон йшкә кәпым
дә выргәмьм пэрэгән кычылтмыла. Ти йарлышым
(смэсь манмым) ирсамок әль 10% вьдән раствором
бштән кычылтмыла.

4 градыс үштыштөй сэрно-карболовый йарлыш
(смэсь) кылмә, тишкок 5—10% поварәнный санца-
лым привайымыкы кылмымәш точки 8—13 градыс
йәктә вала.

Йашык дон повозкавләм хлор выд донат дьэзин-
фәкцируйаш лиэш. Хлор вьдшөй балон гыцын хлор
струйам лу лыгырән $\frac{4}{5}$ пайэшөжы вьдөй оптән
шьндымы йамдар вашт колтән ышталтәш. Йамдарыш
кы хлор тәмь сэмьнь, йамдарым мыльгыктыл ми-

мблӓ. Ыжаргы — куп цырэӓн лимыккы, вѣд хлор йарѣ
йаркалт шомым анчыкта. Повозкавлӓм дъэзинфѣкци-
руйаш хлорный извѣскамӓт употрѣбляйт. Тиды дон
металличѣски адырвлӓм вѣлы дъэзинфѣкцируйаш ак
кэл, портвалтыт. Дъэзинфѣкци йштӓш хлорный из-
вѣскам 20% -ан концентр. рованный йарышым (смѣсь-
ым) аль 5% -ӓн ым влшкыдым употрѣбляйт. Пытӓр-
лишыжым висымы 20 пайым хлоринывый извѣскам
80 пай висымы вѣд дон йарӓн йштӓт, вѣсыжым
5 пай хлоринывый извѣска дон 95 пай вѣдым йарӓн
йштӓт.

Цилӓ тиды кым статьян дъэзинфѣкцивлӓ, шӓрлыш
цӓрдон колышы вольыквлӓм шывштымыкы повозкав-
лӓм обѣзврѣживайаш кӓрал ыыт.

Шӓрлыдымы цӓр дон колышы вольык кӓпвлӓм дӓ
молы шӓрлыдымы цӓрӓн утыль-сырью шывштымы
годым повозка, йӓшкык автомашинӓвлӓм шокшы кон
дон, аль 2% -ӓн шавынь аль соды раствор дон мыш-
кын обѣза ажывайаш лиӓш.

Нырышты, кытым йӓрӓштӓ колышы вольык кӓп-
влӓ гыц пасна лувлӓӓт улы, кыдывлӓ кыльӓ шолтымы
промышльӓныстышыкы дӓ сола хозайствылан удоб-
рӓнӓйшкы кӓӓ.

Сола лишныш вӓрелӓштӓдӓ хозайствашты погымы
гыцынӓт шӓргӓкӓнчок нырыштышы лу ылӓш, кы-
дывлӓм нырвлӓштӓ, шыргыштӓ, канававлӓштӓ дӓ
молы вӓрӓӓт погат. Ти лувлӓм погымыкы, вольык
кӓпвлӓм шывштымы ганьок, вѣд йанчыдымы матъ-
риал гыц йштӓймы повозкавлӓӓш шывштымыла, кы-
дывлӓм шывштымы паштӓк, кӓшны анчыктымы сӓ-
мбынь, обѣззаруживайаш кӓлӓш.

Лувлӓ вѣлыны пайвлӓ улы гынь вольык кладви-
шӓшкы шывштӓн кӓн, кӓрӓл кӓлгыцышыкы тайӓн коды-
мыла.

Кукшы, ирӓ, шӓунтымы дӓ пайтымы лувлӓм йӓрӓ-
нок рок вѣлыны кишывлӓм вѣтӓринуарно-санитарный
правилӓвлӓ сӓмбынь промыслӓнностыын кӓрӓлӓш йӓм-
дылӓш разрӓшӓйӓлтӓш. Лувлӓштӓм, кыштакӓн когон

вольык колаш тѣгӱллмӱш (эпизооты) гишӱн, лүдѣш агыл вӱрвлӱштѣ пыраш лиэш дӱ кӱрӱк кынамчат вӱтӱ-ринарно — санитарный пӱрсонал гыц разрӱшӱнѣм нӱлмѣлӱ.

Вольык кладбишӱвлӱ гыц капайӱн лыктын лувлӱм йӱмдѣлӱш ак ли. Колбаса дӱ консӱрвы бѣштѣмѣ фабриклӱ гыц кодшы лувлӱм, столовойвлӱштѣшѣ дӱ ышкӱ турӱш хрӱсӱнвлӱн качкыш йӱмдѣлѣмѣ гыц кодшы лувлӱм дӱ утыльустановкыштшы шолтӱн колтымы лувлӱм йӱмдѣлӱш лиэш.

Нырыштышы лувлӱм йӱмдѣлӱш айыртӱмѣн районвлӱлӱн цӱрӱн дӱ шүдӱн (разрӱшӱйӱн) Исполком кӱрдӱш.

Тѣ районвлӱштѣ кыштакӱн шӱрлѣшѣ цӱрвлӱ улы, сибирски йазвы дӱ молат, промышльӱнныстылан кӱрӱл ӱш лувлӱм йӱмдѣлӱш ак ли.

Тӱхӱн лувла улы гынь автоклавышты йылатымыла аль вольык тайымы кладбищӱ ӱш кӱрӱл кӱлгыцѣшкѣ тайымыла.

Тѣ районвлӱштѣ кыштакӱн вӱтпӱрсонал лувлӱм погаш разрӱшӱйӱн гын, пышкыды пайвлӱ гыц итѣрӱйӱн коштӱн, аль каштыдӱок дӱэзинфицируйышы растворышты нӱртӱн вӱлѣ кыртныи корны аль вӱд транспыртышкы крузаш шүдѣмӱн лиэш (разрӱшӱйӱлтӱш). Дӱэзинфӱкцируйашыжы 2% нӱӱгашӱнӱй извостка раствордон нортӱн аль крузымы годым лувлӱ вӱлкѣ нӱӱгашӱнӱй извосткам шӱвӱн (используйӱш) лиэш.

Шӱрлѣшѣ цӱрӱн вольык кӱпвлӱм дӱ частьвлӱштѣм йылатымаш. Сибирски йазвы дон, сап дон, арымы дон, шуран шалдыра вольык чума дон, эмфизематозный карбункул дӱ эпизоотычӱски льимфангоит цӱрвлӱ дон колышы вольык кӱпвлӱм каваштыгӱ утыльустановкывлӱштѣ шындымѣ кого тӱӱпыратуран автоклавышты (4 цӱш кыт мычкы 4 атмосферӱрӱн давлӱнӱнжѣ ылӱш) унӱчтожайымыла.

Колышы вольык кӱпвлӱм капайымы (2,5 × 1,5 × 15) мӱнӱмѣштѣ 2,5 кубӱмӱтыр пум оптӱн шындӱн йылаташ лиэш. Пувлӱ вӱлкѣ крӱсинѣм опталмыла, тѣ-

дЫн вЫкЫ шпалвлАм Аь ЫлЫкшЫ кЫжгЫ пырЭньА-
влАм, тидЫвлА вЫкЫжЫ колышы вольык кАпЫм пиш-
тЫмЫлА. КАпчЫм вылЭцЫм олымдон, шудыдон Аь
ЫлЫштАшдон рок йАрЭлА лЭвэт шЫндЫмЫлА.

Мўнэм стЭньА гЫц 30 сантимЭтЫр покшакырак
тыл олтымыжы лишАшлык. Газдон шЫкшЫм ордЫ-
жЭш ЫштЫмЫ ыраж гЫц колтымыла, воздух пыраш
вЭс вэлАн вЭс ыражым ЫштЫмЫлА. ТЭнгЭ йылатымы
годым шуку горУчий матЪериалым шАвЫмЫлА дА
кОргЫ хирсы дА лувлАштЫ худан йылат. МўнэмвлАшкЫ
вильАвлАм йылаташ шуку вэрэмА кэлЭш, йЫлЭ йылЭн
кэмАшЫжЫ вольык тоша тазашты дА атмосферный
условья сэмЫнь ылЭш. ТЭнгЭ йылатымы годым пувлА
йАрЭ Аь торф йАрЭ ньЭфтЫдонат йылаташ лиЭш.

Купан вАрвлАштЫ, кышты мўнэмвлАм капайаш ак
ли, вольык вильАвлА йылаташ йорЭ камакавлАм
ЫштЫмЫлА.

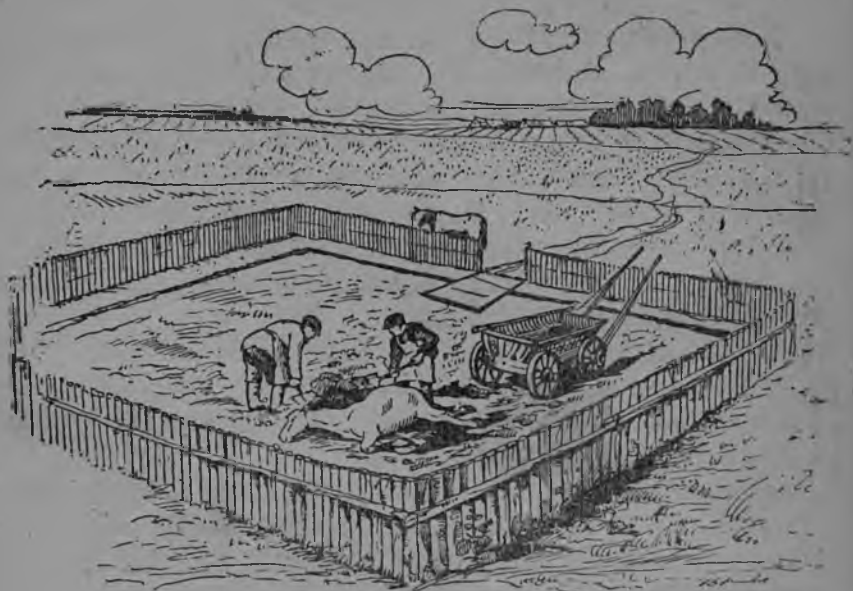
Камака ЫштЫмАшЫжЫ дА йылатымы годым горУ-
чЫй матЪериал шЭргЭш шагалмыдон, продукцим кЭ-
рал сэмЫнь используЙыш ак лиАт, автоклаван угиль-
заводвлАм стройаш шудАлтЭш.

Куптымы вАрвлАштЫ, вАшталтшы цЭрдон колышы
вольыквлАм йАштокок йылатЭн колтЭн кЭрдшы, авто-
клаван утиль заводвлА укЭ гЫнь вольык кладбишАв-
лАм ЫштЫмЫлА.

ВОЛЬЫК КЛАДБИШАВЛАМ ЫШТЫМАШ

КыштакЭн вольык кладбишАвлА улы, тЫдЫн йЫржЫ
цаткыдын пичЭн шЫндЫмЫлА, кыштакЭн лЭсвлА укЭ
гЫнь тЫштЫ вольык кладбишА йЫр рокым кўкшЫн
оптЭн кэмЫлА Аь саман дон стЭньАм ЫштЫмЫлА.
ПичЫ Аь оптЭн кэмЫ рок кок мЭтЫр гЫц лап ЫнчЫ
ли. Заборын Аь валын кОргЫ вэлЫцЫнчЫ 1,4 мЭтЫр
кэлгЫцАн канавам капайымыла. Вольык тайымы вА-
рйИштЫ рок валЭн кЭн гЫнь вЫлкЫжЫ рокым тЭмЭн
оптымыла дА вЫлАнчЫ сирЭмАн кАжвлАм оптЭн кЭ-
мЫлА. МыгилА вЫлАн оптымы рокын кўкшЫцЫжЫ
1,4 мЭтЫр лижЫ.

Цилä вольык кладбишäвлä купан, лаза вярвлäэш, вйдсйнцä да вольык йүктымь вярвлä лишан бштй-мьвлäm, күшнй анчыктымь сэмьнь цилä бштэн шок-тымьыкы, кладбишäвлäm питйрымьлä, йүмь вярвлäш-кйжй рокым йорэн шйндымьлä аль ййржй, вольык-влä вйд йүаш пырэн кэртымьлä, цаткыдын пичэн шйндымьлä.

28-кар. Вольык кладбишä

Кышты вольыквлäm урдат каждый солашток вольык кладбишäвлäm бштйшашлык ылыт.

Вольык кладбишälän күкшй вярэш дä сола гйцйн, вольык кйтымь вяр гйц, анйрвлä гйц, пүэвлä гйц, шйрэн кашмы корны влä гйц дä вольык йүктымь вярвлä гйцйн ик киломэтйр öрдыжэш зэмльäm пй-чкйн нälмьлä.

Вольык кладбишä ййр 2 мэтйр күкшйцән йажо пичым пичымьлä аль валым бштймьлä. Вольык клад-бишä көргй стәнйя мычкы, вольык кладбиша гйц мол учäсткäшкй вйд вярэшт бнчй кэрд маньн, дä

вѣдѣм вольквлѣ бнчѣ йѹеп манын канавам капайаш кэлѣш.

Вольык кладбишѣшкѣ пырымы корны вольѣ дѣ удобный лижѣ. Канава дѣ урмаш мыгила лишнѣжѣ пыраш ѣптѣртѣшѣ улы гѣнь кѣвѣрым ѣштѣмѣлѣ.

Вольык кладбишѣштѣшѣ капквлѣм ѣажон чѹчѣн урдымыла.

Вольык кладбишѣшты, колышы вольыкын кѣпвлѣм 2 мѣтѣр кѣлгѣцѣшкѣ цыкѣмѣлѣ дѣ вѣлѣнжѣ 1,5 мѣтѣр кѹкшѣцѣм рокым опытымыла. Вашталтшы цѣр дон колышы вольквлѣ вѣлкѣ рокым опытѣмѣшкѣ нѣгашоный извѣскѣм ѣажон шѣвѣн шѣндѣмѣлѣ.

Вольык кладбишѣштѣ мыгилѣ лишѣцѣн рокѣм налѣш ак кѣл, рок шѣнцѣшѣт мѹнѣм лиѣш. Питѣрымѣ дѣ угѣцѣн ѣштѣмѣ вольык кладбишѣвлѣштѣ вольѣкѣм кѣтѣш дѣ шудым салаш ак ли.

Утильустановкывлѣ. Колышы вольык капвлѣм утилизируйѣмаш, вольык урдымашѣм дѣ волык ѣлѣмѣшѣм вѣтѣринари дон санитарѣ сѣмѣнь здороваѣмдѣмѣш фактор ылѣш манын, дѣ обрабатываймѣ каваштым, мол промышлѣныстыланат сырѣвой базы ылѣш манын, утиль установки влѣ строймашым ѣйлѣэмдѣлмѣлѣ.

Вольык урдышы цилѣ совхозѣвлѣштѣ дѣ колхоз цуцѣвлѣштѣ проста конструкциѣн утилиустановкѣвлѣм шѣндѣмѣлѣ. Ти утилиустановкѣвлѣлѣн вѣтѣринарно-санитарный минимум тѣргѣмѣшвлѣм шѣндѣмѣлѣ. Утильустановкѣвлѣм стройаш мѣландѣ участкѣвлѣм ѣлѣмѣ кварталвлѣ гѣц, ѣлѣмѣ порт влѣ гѣцѣн 700 мѣтѣргѣцѣт ѳрдѣжѣн, шоѣн мардѣж пуалмы вѣлѣн отвоймыла.

Обшѣстван пользывынѣщтыжы ылшы анѣрвлѣ, ѣѣрвлѣ, молы вѣдвлѣ тѣрѣш кѣнѣмѣ дѣ гульѣѣмѣ вѣрвлѣ лишѣн утиль установкивлѣм ѣштѣш ак кѣл. Утильустановкѣлан ѣйырымы участкѣ ѣѣргѣцок 2 мѣтѣр кукшѣцѣн пичѣдон пичѣн шѣндѣмѣлѣ.

Колышы вольквлѣм утилизируйѣш манын ѣштѣмѣ помѣшѣнѣжѣ кок пасна (изолированный)

кйдэжән гыц чыдән бнчы ли. Ик кйдэжшы кавашты ньыкмы да коргы пыжымы лишашлык, вэс кыдэжшы шэл шырәтүмб да шолтым пайжым коштымы лишашлык.

Утыльустановкышты сәдырәвлә вьд йанчыдымы да выд йогымы, желобка докылажы тьрыньырак лишашлык ылыт. Желобкавләжәт вьд йанчыдымы материалвлә гыц бштымы лишашлык ыләш. Утыльустановкын стәнәвләштү 1,5 мәтыр күкшыцыш вьд йанчыдымы материалвлә гыц лишашлык ыләш. Утыльустановкын помәшәнбывләштү керәл силан вентильәци лишашлык ыләш, тьләц пасна патвлә да сушилкывлә вьлнү пар шывшы труван калпаквлә лишашлык ылыт.

Брыктәш камакам падым кльәйән пыртән шьндбманым бштәт. Камакажым пад вьлвәлжы сәдырә гыц 1 мәтыр күкшыцыштү лымблә, да падчын пындашыжым камака коргыштү тыл салым нәлмблә бштымблә. Шәлым шырәтүмб годым йбләрәк брыжы манын падым пу ләвәш дон ләвәдмблә. Вольык кәпбн частьәвләштүм падышкы, раздәлочный (кавашты ньыкмы) кйдэжын стәнәштышы пад турә бштымы окня вашт оптымблә. Раздәлочный кыдыж дон шэл шырәтүмб кйдэж ло стәнәшты, пад турә бштымы окня ыраж вәлб ыләш.

Падышкы пайым колтымыкы окням иажон чүчбн шьндбмблә да шолтымы тьәмпәратурышты 7 цәш пайым шолтымыла. Утыль установкышкы колышы вольык кәпвләм кандымыкы кок сутка эртымәшкәт пәшәшкы колтымыла.

Күшнү анчыктымына сәмынь, вашталтшы цәрвлә дон (сибирски йазвыдон, сапдон, арымыдон, шуран шалдыра вольыкын чумадон, эмфизематозный карбункулдон да эпизотычески лимфонгоитдон (африкански сапдон) колышывләм утыльустановкышты пәшәшкы (пәрәработкышкы) калташ ак ли. Йогышы вьдвлә да молы ньэчистотвлә выд йанчыдымы материал гыц йорә бштымы вәрышкы погынышашлык

ылыт. Ти лъавыран вѣд постарышы лаксаквлѣштѣшы погынэн шыцшыжым (нъэчистотвлѣжым) 20⁰%-ан концентрированный хлорный смѣсьдон, кыдым 4 об'юмым (пайым) 100 об'юмом (пай) лаксакыштылшы вѣдыш колтэн обѣзврѣживайымыла (врѣдѣдымым ыштѣмѣлѣ).

Утыльустановкын помѣшенъыжым дѣ производствын цилѣ йыргѣц ылышы вѣржымок (тѣэриторижымок) топылоть итырайымымылѣ дѣ хлор вѣддон аль

29 кар.

5⁰%-ан вишкыды хлориный извѣскѣ йарыш (смѣсь)-дон дъэзинфѣкцируйымыла.

Ти утыльустановкышты камака тѣрвѣштѣшы пач вѣрѣш автоклавым шытдэн лучи ылѣш. Кого тѣэмпѣратурым пуэн кѣртшы авто клавышты йажон дѣ йылѣ колышы вольык кѣпым цилѣгѣок пѣшѣлэн шуаш (обработываш) лиѣш. Автоклавын крузымы вѣржы тавыклымы (раздѣлочный) кыдѣжышток, йѣстѣрымыжы шѣл шырѣтым кыдѣжышты ылѣш.

Цилѣ утыльустановкывлѣшток производствылан йарал инвѣнтѣрвлѣ кѣлыт: тавыклымы (кѣпым пачмы) кѣдѣжышты каваштывлѣм дъэзинфѣкцируаш, кѣпвлѣ сѣкѣлтѣш блок аль рѣшотка кѣпвлѣ лывакы пиштѣш, вольык кѣргы пыжымы кѣрѣл инструментывлѣм опташ

стәнъяәш сакымы йашык. Шолтымы кыдэжышты пат гыц пасна лишашлык: жиростойнык (шэл аты) рафинационный (ирыктымы) бак, пай дон лувлам коштымы годым кычылтмы инвентаран тапнак да пай шолтымы вьдым онтымы аты.

Тилэц пасна утильустановкы сага молы хозайстванный стройкавлэ лишашлык: дьэзинфекци срдствавлам пэрэгаш, йамды продуктивлам — шэлым, пай дон лу лашавлам, сырьовлам — каваштым, кычвлэм, шурвлэм да молымат пэрэгаш кэлйт.

Водопровод гыц аль вьдсынца гыц утильустановкылан вьд ситалыкок да санитарин цилэ тэргымашвлэм удовольстворайышы лишашлык.

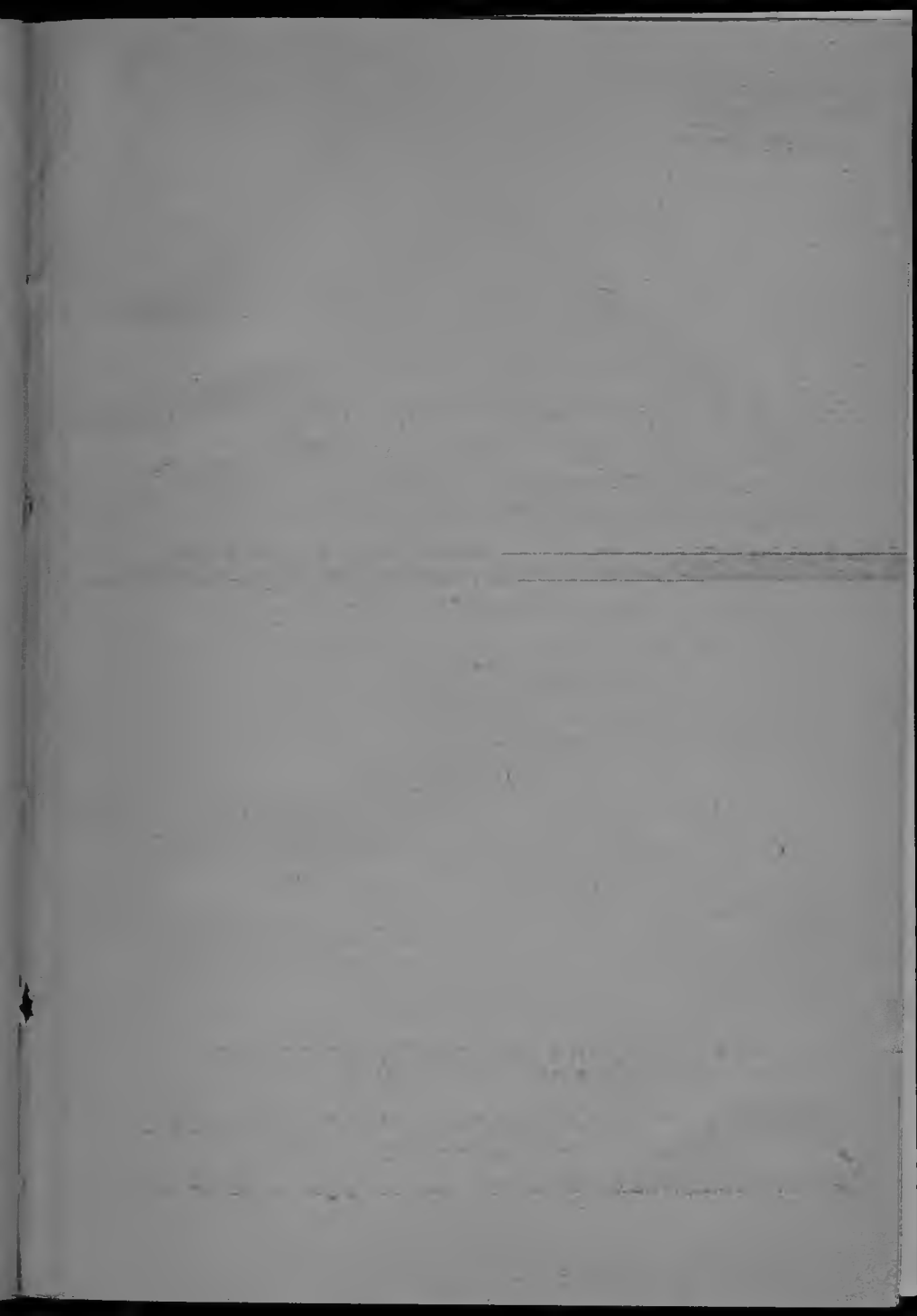
Күшны ончыктымы мэроприятывлам ылымашышкы пыртэн вэлы шарлышы цэрвлэ гыц ытлаш да вольык урдымашым социализм сэмдон анцыкыла колташ лиэш.

Паштэк шамак (закльучэны). Итырайымаш, дьэзинфекци ыштымаш гишан күшны ышташ шудымы мэравлә, вольык урдымы совхоз да колхозвлэн видышывлэ гыц чьды вэрэмәм, хлопотвлэм да расхотвлэм ак нэлэп.

Тынэ гыньат, итырайымаш, обэзараживэйымаш шуку хлопотвлэм, пашавлам ышта гыньат анчыктымына сэмынь да вэтьэринарный спэциальствлә шудымы сэмынь ыштэн миаш кэлэш.

Вольык урдымаш пашавлам пингыдэмдэш да шараш, ровочый, труйышы халыклан пайым да шышэр продуктивлам ситараш, кэрал промышльэностылан сырьом пуаш — манман кызытшы ыштышашлык пашавланä ылыт.

Тыдын дон вольык урдымашым йылэрэк шарэн шокташ да пай ситыдымашым пьтараш манын, вольыквлэм кытошты кандыштмы гач профилактически мэравлам прнымаймаш совхоз дон колхоз видышывлэн пыт пашашты ылэш.

Аншэ 30 ырш
Цена 30 коп.

ВК № 45г

6-32-2

Mar. 1
2-56

Троицкий Ф. А., Постников В. А. Перевод Петухова
ОСМОТР, ОЧИСТКА ПАСТБИЩ
И ВОДОЕМОВ ПЕРЕД ВЫГОНОМ СТАДА
И ОРГАНИЗАЦИЯ УБОРКИ ТРУПОВ

На горно-марийском яз.

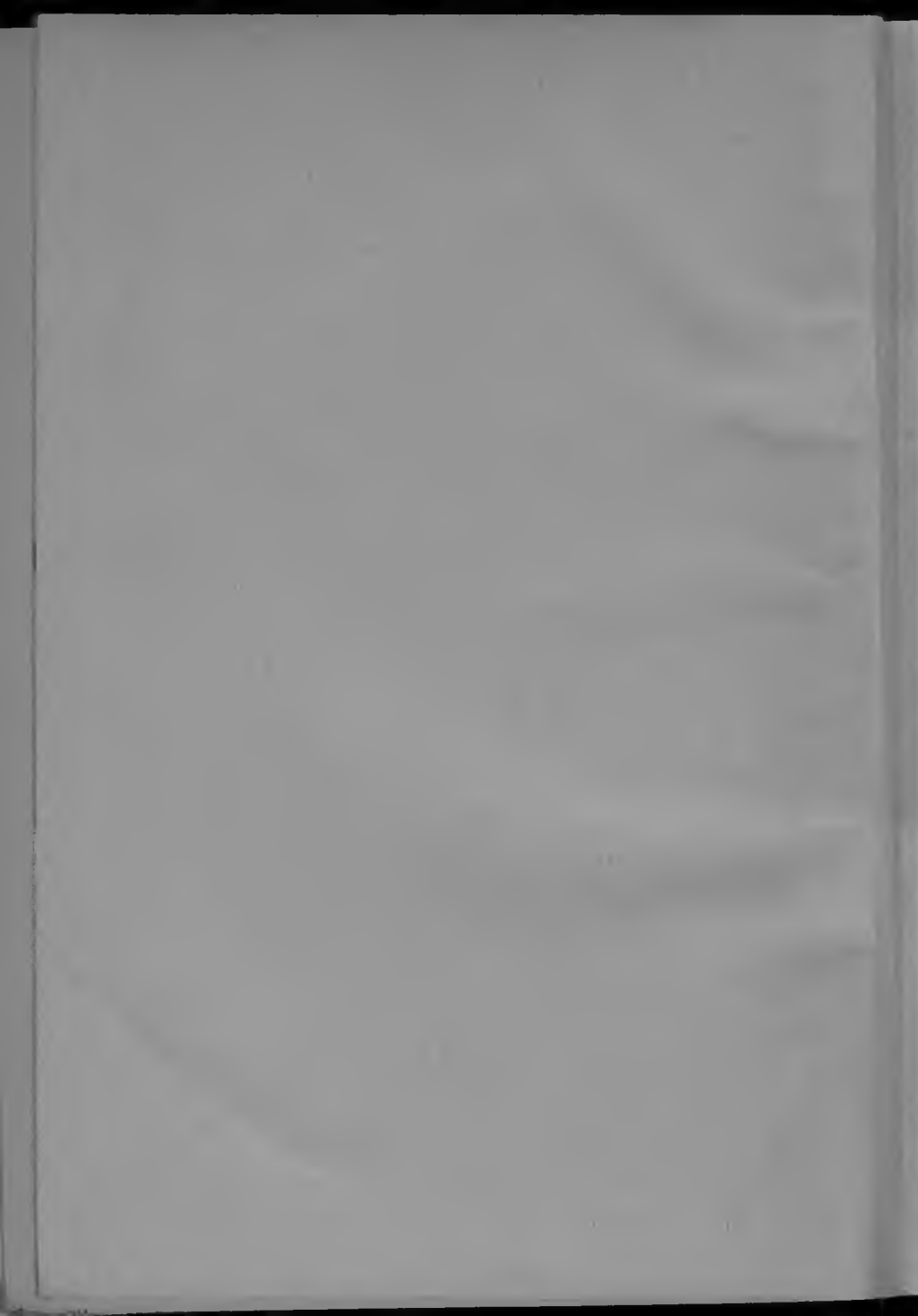
СКЛАД ИЗДАНИЯ — МАГАЗИНЫ И ОТДЕЛЕНИЯ
КНИГООБЪЕДИНЕНИЯ ОГИЗА И КООПКНИГИ

Любую книгу на национальных языках высылает
-наложенным платежом (без задатка)

Дом интернациональной книги, Москва, ул. Горького, 51.

100

Map.

2-563.